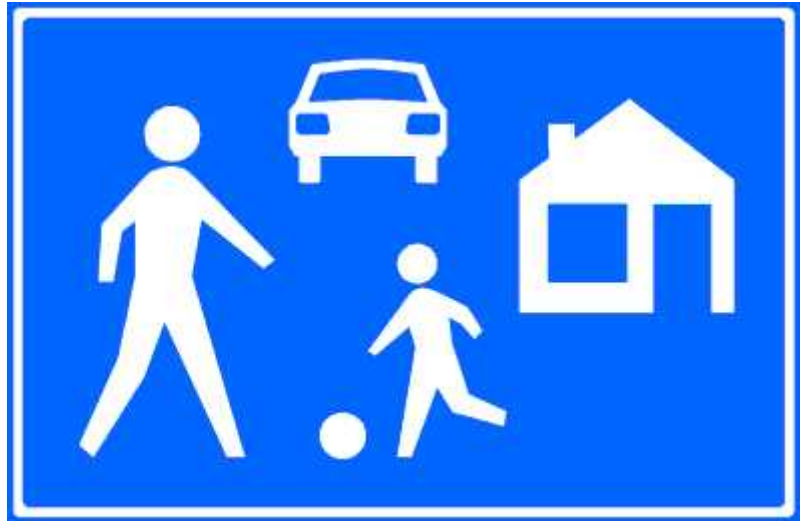

De woonerfenis van een bloemkoolwijk

Over de invloed van de stedenbouwkundige structuur op sociale cohesie

Masterscriptie
Jolita Steinvooort
studentnummer 305257

Begeleider: Prof. Dr. J.P.L. Burgers
Tweede beoordelaar: Dr. M.J. van Meeteren

Erasmus Universiteit Rotterdam
Faculteit der Sociale Wetenschappen
Opleiding Sociologie; Grootstedelijke Vraagstukken & Beleid

Rotterdam, oktober 2011

Voorwoord

Opgegroeid tussen de schapen en tuinders in het buitengebied rond Rotterdam speelde ik als kind graag bij vriendinnetjes die in ‘een echte straat’ woonden. Daar waar de tram voorbij kwam en er altijd kinderen in de buurt waren om mee buiten te spelen. Mijn droom was dan ook om later op een plek te wonen tussen veel mensen, waar de vroegste tramgeluiden mij iedere ochtend zouden wekken. Zo gezegd zo gedaan: een paar jaar lang bewoonde ik met mijn vriend met veel plezier een bovenwoning in een straatje tussen lijn 4 en lijn 7 in het Oude Noorden met volop winkels om de hoek. Onze kinderwens luidde echter toch een verhuizing in. Met het gebrek aan groen en haar vieze en ’s zomers zelfs stinkende straten verklaarden wij het Oude Noorden als ongeschikte omgeving voor de opvoeding van onze kinderen. We kozen voor een eengezinswoning op een woonerf buiten de stad, waar we tot op de dag van vandaag wonen. Toen de kinderen klein waren hebben we veel plezier beleefd aan het speelpleintje voor de deur. Inmiddels hebben ze de puberleeftijd bereikt en bespeur ik bij mezelf dat deze plek in afnemende mate aan mijn woonwensen voldoet. Gaandeweg ben ik me ervan bewust geworden dat de betekenis die ik aan mijn woonomgeving geef aan verandering onderhevig is. Omgekeerd realiseer ik mij dat de woonomgeving mij ook in bepaalde mate ‘bestemt’. Deze percepties maakten mij nieuwsgierig naar de relatie die bestaat tussen de fysieke omgeving en het sociale aspect van wonen; de aanleiding voor dit onderzoek naar het woonerf als stedenbouwkundig concept.

Voor u ligt het resultaat van een intensief proces dat ik nooit had kunnen vervolmaken zonder de steun van een aantal mensen die ik hiervoor op deze plaats graag wil bedanken. Allereerst Prof. Dr. Burgers, voor zijn betrokken begeleiding en adviezen. Ik heb grote bewondering voor de enthousiaste wijze waarop hij mij steeds weer tot nieuwe inzichten heeft gebracht; een half woord was genoeg. Mijn bijzondere dankbaarheid gaat uit naar Drs. Van Aarsen en naar mijn inspirator Prof. Dr. Zwanenburg. Zij hebben mij de kans gegeven de weg van de wetenschap te bewandelen. Daarnaast bedank ik alle respondenten voor de tijd die zij voor mij hebben willen vrijmaken, voor de koffie en de thee en bovenal voor hun openhartigheid. Zonder Leo stonden niet alle puntjes op de i. Het is onmogelijk in woorden uit te drukken hoe belangrijk het geloof en vertrouwen in mij van Richard, Thijs, Sophie, Nancy en Anna tijdens mijn studie zijn geweest. Wat ben ik een ongelooflijke geluksvogel dat zij deel uitmaken van mijn leven. Tot slot bedank ik de rots in de branding van mijn bestaan, mijn grote liefde Richard, voor zijn onvoorwaardelijke steun en voor mijn vleugels.

Jolita Steinvooort

Hoofdstuk 1. Inleiding

§ 1.1 De bloemkoolwijk

Daar waar de wijk Emmerhout in Emmen eind jaren 60 van de vorige eeuw als eerste in zijn soort werd opgeleverd schoten ze in de jaren 70 en begin jaren 80 als paddenstoelen uit de grond: bloemkoolwijken, ook wel bekend als woonerf- of spaghettiwijken. De term bloemkoolwijk duidt wijken met versnipperde groengebieden waarbinnen kleinere woonbuurtjes van met name eengezinswoningen rond doodlopende straten zijn gesitueerd en waar de voorzijden van de woningen grotendeels staan afgekeerd van het hoofdwegennet. Voor de auto is een ondergeschikte rol in dit woon- en voetgangersgebied weggelegd. In hun onderzoek in opdracht van de Stuurgroep Experimenten Volkshuisvesting (SEV)¹ verklaren Wagenaar et al. de term als volgt:

de stadsplattegrond maakt het onmiddellijk duidelijk: deze wijken zijn herkenbaar als min of meer afgeronde vlekken met een stratenpatroon waarvan de complexe structuur inderdaad aan die van een bloemkool herinnert' (Wagenaar et al. 2008:5, afbeelding 1).

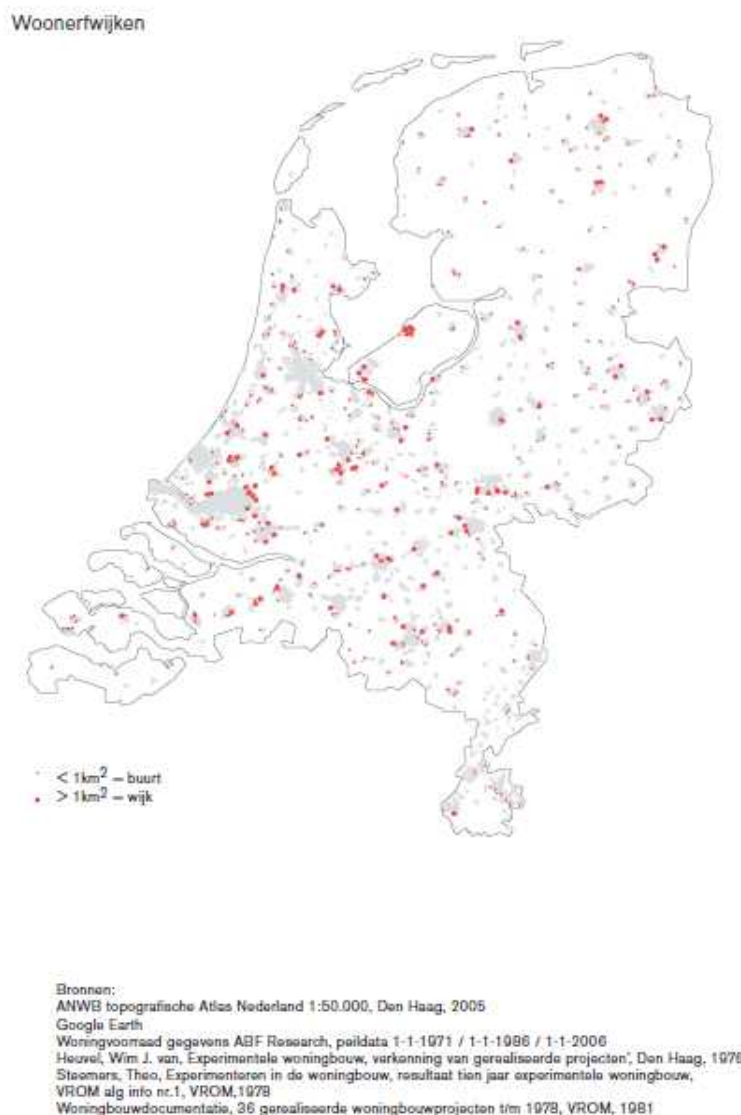

Afbeelding 1. Bron: SEV (2008)

Afbeelding 2 maakt duidelijk hoe breed het bloemkoolwijkconcept zich in Nederland heeft verspreid. Weinig Nederlanders zullen hierdoor volkomen onbekend zijn met het fenomeen, want 'In de periode tussen 1970 en 1985 zijn ongeveer 1,6 miljoen woningen gerealiseerd over heel Nederland' (Lofvers et al. 2009:2). En woont in 2008

¹ De Stuurgroep Experimenten Volkshuisvesting (SEV) ontwikkelt innovatieve oplossingen voor maatschappelijke vraagstukken op het gebied van wonen. De SEV is de enige zelfstandige en onafhankelijke organisatie in de wereld van het wonen. Het ministerie van VROM maakt door haar subsidie dat de SEV onafhankelijk werkt. Bron: <http://www.sev.nl/overdesev/overdesev.asp>

‘Een op de zes Nederlanders [...] in een wooneerwijk’ (Wagenaar et al. 2008:45). Bloemkoolwijken omvatten kortom een belangrijk deel van de nationale woningvoorraad. In grote lijnen laat dit onderzoek zich als volgt lezen: De mate waarin dit woonconcept zich in Nederland heeft kunnen verbreiden rechtvaardigt in hoofdstuk één een beknopte verkenning van de maatschappelijke en politieke context waarbinnen dit fenomeen zich heeft kunnen ontwikkelen. In hoofdstuk twee volgt de sociaaltheoretische verkenning als basis voor de uiteenzetting over de opzet van het onderzoek in hoofdstuk drie. Hoofdstuk vier weerspiegelt de empirische bevindingen die zijn opgedaan om tot slot in het vijfde en laatste hoofdstuk tot de conclusie van het onderzoek te komen.

Afbeelding 2 (Lay-out 08, Studie woonerven, stimuleringsfonds voor architectuur. 2009)

§ 1.2 Ontstaansgeschiedenis

In de tweede helft van de 19^e eeuw werd het de Nederlandse overheid duidelijk dat het voortwoekeren van besmettelijke ziekten zoals cholera verband hield met de leefsituatie in de bedompte sloppen en de gebrekkige sanitaire voorzieningen binnen de stadsgrenzen (Jansen 1978:15/122, Vos 2002:1). Met het tot stand brengen van de Woningwet in 1901 realiseerde de overheid een belangrijk instrument om door middel van regulering van de volkshuisvesting te kunnen sturen op volksgezondheid.

Verantwoordelijkheden van de nationale, regionale en gemeentelijke overheden waren hierin nauwkeurig omschreven. De stad moest ruimtelijker qua opzet ‘geen kronkelende stegen, geen nauwe straten [...] de wind moet er door, licht en lucht moeten vrije toegang hebben, alles wat bedompt is moet gesloopt worden en ook met de kwaliteit van het drinkwater en met de afvoer van afvalstoffen kun je niet voorzichtig genoeg zijn’ (Jansen 1978:122). Het opdrachtgeverschap in de woningbouw was op dat moment voornamelijk in handen van particulieren en belanghebbenden die al dan niet in woningbouwstichtingen of –verenigingen samenwerkten. Met de Woningwet in de hand stichtten verschillende gemeenten hun eigen woningbedrijf en wanneer woningbouwverenigingen of -stichtingen zich aan de wet hielden konden zij bovendien aanspraak maken op financiële steun van de overheid (De Vreeze, 2001, p.19-29). Met de woningwet is kortom een solide basis gelegd voor toenemende overheidsbemoeienis met het vanouds particulier opdrachtgeverschap in de woningbouw.

Na de Tweede Wereldoorlog heerste grote woningnood. Tijdens de wederopbouwperiode (plm. 1941 - 1965) zijn van overheidswege enorme investeringen gedaan om in hoog tempo voldoende (sociale) woningbouw te realiseren. In opdracht van gemeenten en volgens zeer nauwkeurig omschreven gemeentelijke richtlijnen ontstonden aldus grote aantallen goedkope woningen in buitenstedelijke gebieden, waardoor een suburbanisatiegolf op gang kwam. Veel van deze buurten zijn op basis van hun plattegrond ook vandaag de dag nog herkenbaar als 'stempelbouw': veelal portiekwoningen, maar ook hoge flats en eengezinswoningen welke in herhaalde structuur in het landschap zijn geplaatst (Vrom 2010, De Vreeze 2001:82, afbeelding 3).

*Afbeelding 3. Naoorlogse stempelbouw in Pendrecht Rotterdam
(Gemeentearchief Rotterdam, 2010)*

Met het lenigen van de kwantitatieve woningnood kwam tegen 1965 het einde van de wederopbouwperiode in zicht. De bevolking bleef echter in omvang toenemen² en als gevolg van de welvaartsgroei, breidde ondermeer het autobezit zich uit en beschikten steeds grotere groepen mensen over toegang tot de zich snel ontwikkelende informatie- en communicatietechnologie. De mobiliteit van de bevolking nam hiermee belangrijk toe. Daarbij stimuleerde de overheid stadsbewoners tot het maken van wooncarrière in uitbreidingsgebieden rondom de steden met maatregelen zoals de stadsvernieuwing (1973-1977), het aanwijzen van 'groeikernen' en 'groeisteden' (vanaf 1977) en het verstrekken van premies aan lagere inkomensgroepen op nieuwbouwkoopwoningen (tot 1988). Verhuizing van een krappe etagewoning naar een kwalitatief betere eengezins-rijtjeswoning met tuin in de gewenste rustige aangewezen groeikernen en stedelijke uitbreidingswijken kwam voor grote groepen mensen binnen bereik.

Al eind 60-er jaren werd vastgesteld dat de steden leegliepen (De Vreeze 2001:85/86). Deze periode markeert bovendien het begin van de opmars van de eengezinswoning in Nederland: 'de huidige woningvoorraad uit de periode 1970-1985 bestaat voor 73 procent uit eengezinswoningen en voor 27 procent uit meergezinswoningen' (Ter Steeg et. al. 2006:10). Het rijtjeshuis is in Nederland tot op de dag van vandaag nog populair. 'Deze 'grondgebonden' woningen hebben een of twee bouwlagen met een

² Totaal Nederlandse bevolking x1.000 in 1950: 10.027, 1960: 11.417, 1970: 12.958, 1980:14.091, 1990: 14.893. (Bron: CBS 2009)

plat dak of een kap en ze worden vrijwel altijd opgeleverd met een voor- en achtertuin' (De Vreeze 2001:77-91). De bloemkoolwijken met haar overgrote vertegenwoordiging van dit woningtype voorzagen en voorzien dus nog steeds in een behoefte. Met de woningwet als leidraad behield de overheid haar belangrijke invloed op de werking van de woningmarkt en het woningbouwprogramma (Atzema 1991:24). Onder druk van bezuinigingen in de sociale woningbouw, trok de overheid zich als ontwikkelaar en opdrachtgever in de stedenbouw meer en meer terug waarna (institutionele) beleggers en projectontwikkelaars als commerciële opdrachtgevers in haar sporen traden. De woningbehoefte bleef bovendien onverminderd groot³. Mede op basis van de kwalitatieve woningnood kon een vruchtbare samenwerking ontstaan tussen marktpartijen in de woningbouw.

In dezelfde periode in de jaren '60 ontwikkelde zich een visie op de negatieve sociale aspecten van de monotone planologie van de naoorlogse stempelbuurten voor haar bewoners. Met de grootschalige hoogbouw in de Bijlmer in Amsterdam als meest kenmerkend voorbeeld (afbeelding 4) leidde de perceptie van afname van het intermenselijk contact tussen bewoners van de naoorlogse hoogbouwbuurten tot zorgen. De functionele recht-toe-recht-aan-bouw straalde anonimiteit uit en 'Hoogbouw werd geassocieerd met zelfmoord en eenzaamheid' (De Vreeze 2001:86). Een visie die zich laat omschrijven als een zorg voor het afnemen van de sociale cohesie op buurtniveau. Hoewel deze zorgen zowel in planologisch⁴ als in menswetenschappelijk opzicht werden gedeeld, lagen aan het ontwerp van de bloemkoolwijk voornamelijk intuïtieve stedenbouwkundige ideeën ten grondslag. Lofvers et al. zijn daar stellig in:

Er is zeker geen directe relatie tussen de onderzoeken van de menswetenschappers en het ontwerp. [...] Van een vruchtbare samenwerking tussen sociologische onderzoekers en ontwerpers is geen sprake en behoort tot een mythe (Lofvers et al. 2009:5).

³ Tussen 1970 en 1974 werden circa 721.000 nieuwe woningen gebouwd. In de perioden daarna, de perioden 1975-1979 en 1980-1984, werden respectievelijk 539.000 en 611.000 woningen gebouwd. Vanaf het einde van de jaren zestig kregen deze nieuwe woningen steeds vaker een plek binnen stedenbouwkundige ontwerpen met woonerven; het 'grillige woonerfmodel' werd ingezet als middel om de enorme bouwproductie van meer dan een miljoen woningen tussen 1970 en 1980 een kleinschalig imago te geven (Ter Steeg 2006:10)

⁴ Planologie is het onmiddellijke voorstadium van beleidsbeslissingen die inhouden het geven van bestemmingen aan de ruimte [...die...] dienen te beantwoorden aan behoeften van de mens (Groenman 1959:3)

Afbeelding 4 Bijlmermeer Amsterdam
(Bron: www.eikongraphia.com/?p=2287)

De tegenculturele visie die destijds aan het ontstaan van bloemkoolwijk ten grondslag lag wordt door verschillende auteurs als volgt beschreven:

Het mensbeeld dat erachter zat [...] fungeerde als een leidende gedachte [...]. Wie natuurlijk leeft, is met meer bezig dan het verbeteren van zijn positie in de 'rat race'. Hij werkt, maar ontspant zich ook. Hij richt zich op zijn 'natuurlijke' sociale kaders, die van het gezin en de kleine groep eromheen. [...] De bloemkoolwijk zou het decor moeten zijn van een constante niet geënceneerde, met het leven van alledag samenvallende 'happening' (Wagenaar et al. 2008:6).

Er werd gepleit voor kleinschaligheid, diversiteit, ontmoeting en het wonen in laagbouw. [...] Het ideaal was het maken van woonerven waar 'de menselijke contacten tot ontplooiing konden komen (Lofvers et al. 2009:2/4).

De kern van de ontwerpfilosofie die ten grondslag lag aan het ontwerp van deze wijken was ontmoeting, menging, variatie en kleinschaligheid (Van der Steeg et al. 2006:5).

De nieuwe woonmilieus uit de jaren zeventig moesten kleinschaliger en herbergzamer worden (Visser en Ubink 2008:36).

De mens als sociaal dier, met onveranderlijke menselijke waarden, vormde het uitgangspunt voor de visie dat de woningbouw in Nederland terug moest naar de menselijke maat (Wagenaar et al. 2008:6).

De monofunctionaliteit van het bestaande planologisch concept, wonen, zou het belangrijkste obstakel vormen voor het sociaal verkeer; als gevolg van het gebrek aan (functie-) diversiteit raakten bewoners vervreemd van hun directe sociale omgeving.

Sociale activiteiten als arbeid, vrijetijdsbesteding en winkelen vonden immers noodgedwongen plaats buiten de eigen buurt. Een idee dat tevens aansloot bij de visie die de invloedrijke Amerikaans/Canadese publiciste en activiste Jane Jacobs in 1961 tentoonspreidt in haar boek 'Dood en leven van grote Amerikaanse steden'. Zij uit hierin haar aanval op 'de principes en doelstellingen die de moderne, orthodoxe stadsplanning en stadsvernieuwing hebben gevormd' (Jacobs 2009:21) en benoemt het gebrek aan functiediversiteit als een van de vier oorzaken van de verloederding van Amerikaanse stadswijken.

§ 1.3 Probleemstelling

'Al werden de meeste voorbeelden pas in de jaren tachtig opgeleverd' kan de bloemkoolwijk worden getypeerd als 'de in steen gestolde ideologie van de jaren zeventig' (Wagenaar et al. 2008:5). Terwijl vanuit de planologie de ruimte min of meer wordt vastgelegd in duurzame bestemmingen, geven mensen als gebruikers van de ruimte, een samenleving juist dynamiek. De zorg om veranderende sociale buurtstructuren in de turbulente 60er jaren en de 70er jaren van bezinning zijn overigens ook in sociaal wetenschappelijk opzicht gerechtvaardigd. Komter et al. stellen hierover dat 'Maatschappelijke integratie en sociale cohesie [...] noties [zijn] die meer aandacht krijgen naarmate de samenleving meer aan verandering onderhevig is' (Komter et al. 2004:15, zie ook De Hart 2002:6/7). Ondanks het gebrek aan menswetenschappelijke inzichten in de planologie van destijds is uiteraard geenszins uitgesloten dat het concept bloemkoolwijk als reactie op een vermeend planologisch probleem de sociale cohesie op positieve wijze beïnvloedt. Het spanningsveld dat zich voordoet tussen de duurzaam vormgegeven ruimte en de dynamische samenleving vormt de directe aanleiding voor dit onderzoek, naar aanleiding waarvan zich de vraag opwerpt in hoeverre de 40 jaar oude stedenbouwkundige structuur van de bloemkoolwijk een rol speelt in de sociale relaties die bewoners vandaag de dag met elkaar onderhouden. Samengevat luidt de probleemstelling van deze scriptie is volgt:

Draagt de stedenbouwkundige structuur van de bloemkoolwijk bij aan sociale cohesie?

Hoofdstuk 2. Theoretische verkenning

Het algemeen uitgangspunt voor dit onderzoek wordt gevormd door het inzicht van de Amerikaanse socioloog Herbert Gans dat ‘Planners too rarely see the social aspects of the built environment’ (Gans 1993:26). Hij maakt het onderscheid tussen ‘the potential and the effective environment’:

[...] the potential environment [of planners JS] is necessary, but does not become sufficient as a part of people's lives until they transform it into an effective environment [...] that version of the potential environment that is perceived, conceived – and created by users (Gans 1993:27).

Ofwel: gebruikers geven op eigen wijze betekenis aan de ruimte en handelen niet noodzakelijkerwijs naar het oogmerk van de vormgever. Zo kan een op jonge kinderen ingerichte speelplaats bijvoorbeeld juist door deze doelgroep ongebruikt blijven, terwijl deze als drukbezochte ontmoetingsplaats voor ouderen op bepaalde momenten succesvol functioneert en op andere tijdstippen intensief als voetballocatie door jongeren wordt benut. Gans' notie biedt aldus de mogelijkheid de probleemstelling verder toe te spitsen op de vraag op welke wijze de bewoners van een bloemkoolwijk hun woonomgeving gebruiken. De inzichten hierin komen in dit onderzoek primair tot stand op basis van diepte-interviews met bloemkoolwijkbewoners zelf. Als leidraad hierbij wordt de sociografie van Jansen gehanteerd over het samenleven in de honderd jaar oude Kovelstraat in Utrecht; 'de straat, een portret' (Jansen, 1978). Een straat zoals er in Nederland tot het begin van de 20e eeuw velen zijn gerealiseerd. Onderwerp van zijn onderzoek vormt de ruim 50 jaar bestaande wijkvereniging ‘Ons Genoegen’ die, opgericht en bestuurd door de buurtbewoners zelf, in de periode 1924 – 1978 een belangrijke verbindende schakel vormde tussen de (verschillende generaties) bewoners van de straat. In huidige termen een voorbeeld van een geïnstitutionaliseerde vorm van sociale cohesie. Daarbij komt Jansen tot de conclusie dat: 'kinderen [...] officieus de eerste bestaansreden van de vereniging [zijn]. [...] Kinderen vormen het voornaamste motief' (Jansen 1978:131). Het kind vormde binnen deze buurtsamenleving het verbindingsmiddel tussen de gezinnen, tussen de verschillende generaties en tussen de huishoudens die op grond van hun sociaal economische status (SES) werden onderscheiden⁵.

⁵ Binnen de wijkvereniging percipieerde men onderscheid op basis van SES. In een interview vertelt een bewoonster: 't was een ander slag mensen dat op dat rijtje kwam wonen; meer mensen met vast werk. Mijn vader was bij het spoor

Naast de sociale verbondenheid van bewoners die via het lidmaatschap van de wijkvereniging tot uiting kwam, beschrijft Jansen het bestaan van diverse familie- en arbeidsrelaties tussen de afzonderlijke huishoudens. Een eventuele rol van de aanwezigheid van kinderen, familie- en arbeidsrelaties in de sociale cohesie in de bloemkoolwijk vormen dan ook aandachtspunten in dit onderzoek. Een tweede reden om Jansens publicatie als richtsnoer te hanteren is de wijze waarop hij zijn bevindingen beschrijft. Hieruit spreekt zijn vermogen als buitenstaander ongemerkt op te gaan in een onbekende sociale werkelijkheid onder bewaking van zijn objectiviteit. Tot slot vormt de structuur van Jansens betoog voor dit onderzoek als gids; een exploratieve studie van een buurtsamenleving welke is opgebouwd langs de lijn vanaf de planologische ontstaansgeschiedenis van de straat, via de ontwikkelingen in de sociale en fysieke⁶ omgeving naar de bestaande sociale en fysieke situatie. Waar Jansen in zijn studie in mindere mate gebruik van maakt is kwantitatief sociaaldemografisch materiaal. Daar waar dit kan dienen als toetsend voor dit onderzoek wordt gebruik gemaakt van de onderzoeksresultaten die vandaag de dag op dit punt beschikbaar zijn.

In de volgende paragrafen worden enkele sociologische begrippen nader omschreven en wordt het theoretisch kader geschept waarbinnen de probleemstelling wordt uitgewerkt in concrete onderzoeksvragen.

§ 2.1 Sociale cohesie en sociaal kapitaal

De brede interpretatiemogelijkheden van het begrip sociale cohesie maken het van belang dit concept voor dit onderzoek nader uit te werken. Naar sociale cohesie als sociaal systeem is door twee van de grondleggers van de sociologie in het begin van de twintigste eeuw belangrijke aandacht uitgegaan. Op basis van de waargenomen voortgaande industrialisatie en verstedelijking in die tijd kwam Durkheim tot het onderscheid tussen mechanische en organische solidariteit die de sociale samenhang in respectievelijk plattelandssamenlevingen en stedelijke samenlevingen kenmerken (Durkheim, 1984). Hij constateerde daarmee veranderende solidariteitspatronen. Op basis van dezelfde waarnemingen vormde Tönnies een theorie waarmee het verschil tussen de *Gemeinschaft* op het platteland en de *Gesellschaft* in de stad wordt

en er waren er nog een stuk of drie bij het spoor. Een andere mentaliteit ook dan vóór in de straat. Ieder was meer op zichzelf, minder op straat. Er werd ook minder geleend [...] ze (de losse werkmannen/JS) verdienden twee gulden per dag [...] waar de vaste één gulden hadden. [...] De rijpot was ook iets van het voorste stuk van de straat' (Jansen 1978: 84)

⁶ Zowel woningen als openbare ruimte werden in de loop der tijd aangepast en gemoderniseerd (Jansen 1978:146)

gekenmerkt door beperkte of zelfs gebrek aan solidariteit in de stad ten opzichte van het platteland (Tönnies, 2005).

Door Schnabel et al. wordt sociale cohesie beschreven als: 'de mate waarin mensen in hun gedrag en beleving uitdrukking geven aan hun betrokkenheid bij maatschappelijke verbanden in hun persoonlijke leven, als burger in de maatschappij en als lid van de samenleving' (Schnabel et al. 2008:13/14). Hiermee komt de gelaagdheid van het begrip aan de oppervlakte; op respectievelijk microniveau (het individu), op mesoniveau (groepsvorming) en op macroniveau (sociale & politieke systemen) (De Hart 2002:6). De Hart kenmerkt cohesieve sociale systemen door 'groepsidentificatie en saamhorigheidsgevoelens, frequente en intensieve contacten tussen de leden, veel onderling vertrouwen tussen dezen, gedeelde normen en waarden en participatie in het groepsleven. Dergelijke cohesieve sociale systemen vertonen met andere woorden de kenmerken van een gemeenschap' (De Hart 2002:9). Op individueel niveau uit sociale cohesie zich in diverse vormen welke in denkbeeldige cirkels rond het individu kunnen worden waargenomen vanuit de directe familiekring, naar de relatie met bijvoorbeeld vrienden of collega's, tot deelname aan organisaties zoals sportvereniging of politieke partij en ten slotte tot bijvoorbeeld het leveren van (financiële) bijdragen aan kwetsbare groepen op (inter-) nationaal niveau. Daarbij vormen de historische en culturele context en de ruimtelijke dimensie beïnvloedende factoren. (De Hart 2002:10/11, Van Gemerden en Staats 2006:9). Kleinhans et al. (2005, 2007) bekritiseren het idee van de buurt met haar onveranderlijke bewoners als belangrijk sociaal integratiekader, waar 'De vermeende afname van allerlei vormen van sociaal contact tussen bewoners vaak is geïnterpreteerd als een afname van de sociale cohesie' (Kleinhans 2005:5). De buurt wordt als context door hem slechts een beperkte sociale betekenis toegekend. Kleinhans onderscheidt een belangrijk onderscheid tussen de concepten sociale cohesie en sociaal kapitaal. Hij uit kritiek op het gangbare, veelal positieve gebruik van het containerbegrip sociale cohesie, onder welke noemer de 'traditionele' contacten tussen niet gedifferentieerde buurtbewoners worden geschaard (Ibid.:4). Terwijl sociologisch gezien contacten:

vooral ontstaan tussen gelijkgestemden, oftewel sociaal-economisch en sociaal-cultureel vergelijkbare individuen. [...] Sociaal kapitaal vindt zijn oorsprong in netwerk- en rationele keuzetheorieën. [...] Ze verwijzen [...] allemaal naar de (toegang tot) hulpbronnen die voortvloeien uit

sociale netwerken, sociale normen, vertrouwen en wederkerigheid. [...] de mate waarin deze netwerken een hulpbron vormen, kan beschouwd worden als een vorm van sociaal kapitaal. [...] de profijtbenadering' is een meerwaarde van sociaal kapitaal ten opzichte van sociale cohesie (Kleinhans 2005:5/6).

Deze stelling impliceert dat het eventueel bestaan van de bloemkoolwijk als gemeenschap is gebaseerd op de overeenkomstige kenmerken van haar bewoners. Een stelling die wordt onderschreven door Nauta die over het ontstaan van contact stelt dat: 'geringe geografische afstand [...] de kans [vergroot] op interactie als de betrokkenen in een aantal opzichten niet te veel van elkaar verschillen; als de verschillen te groot zijn kan dat een rem op de interactie zijn' (Nauta 1973:6). Hij voegt daaraan toe dat het belang van de persoonlijke factoren zoals 'overeenkomstige interesses, gelijke persoonlijke ervaringen, het feit dat men elkaar “ligt” ' in het ontstaan van interactie tussen burens groter is dan een niet al te groot verschil in sociale status (Ibid.:17).

In zijn visie op het proces dat sociale cohesie van individueel naar systeemniveau kan doormaken, schept Granovetter (1973) een theoretisch model op basis van het onderscheid in sociale verbanden in *strong ties* en *weak ties*. Een voorbeeld van een *strong-tied*, ofwel sterk sociaal verband vormt het gezin als gemeenschap volgens De Hart (2002:9). Binnen een *strong-tied* verband wordt kennis en informatie door de deelnemers gedeeld en in stand gehouden. Een *weak-tied*, ofwel los sociaal verband heeft de kenmerken van een netwerk. Een voorbeeld hiervan vormen de kinderen in het onderzoek van Jansen naar wijkvereniging Ons Genoegen (Jansen 1978). In het verlengde van Kleinhans' profijtbenadering van sociaal kapitaal laat Granovetter zien dat *weak ties* de brugfunctie tussen sociale verbanden vervullen waarlangs kennis en informatie kan worden uitgewisseld. Zonder deze brugfunctie blijft kennis en informatie binnen *strong-ties* 'rondzingen'. Een interessant concept dat als vorm van *weak-ties* kan worden gekenschetst geeft Blokland met *publieke familiariteit*. Op het kruispunt van de assen publiek/privaat en anonimiteit/intimiteit bestaat publieke familiariteit als gevolg van vrijblijvende, herhaalde ontmoetingen tussen gebruikers van de openbare ruimte. Het herhaald ontmoeten is hierin het doel op zichzelf en leidt tot de mogelijkheid goed in te schatten hoe de ander, zonder deze te kennen, sociaal kan worden geplaatst en men zichzelf tot een ander kan verhouden in een sociale

omgeving (Blokland 2008:5/6/17). Hieruit komen niet noodzakelijk sterke sociale verbanden (*strong ties*) tot stand, maar bestaat er wel een vorm van sociale interactie van waaruit informatie kan worden uitgewisseld e/o toegang tot hulpbronnen kan worden verkregen of uitgebreid.

De eerdergenoemde begrippen *Gemeinschaft* (Tönnies), mechanische solidariteit (Durkheim) en sterke sociale verbanden vormen in deze optiek vergelijkbare ideaaltypische concepten, met als respectievelijke tegenhangers *Gesellschaft*, *organische solidariteit* en *losse sociale verbanden* waaronder *publieke familiariteit*. Toename van sociaal kapitaal ontstaat wanneer nieuwe hulpbronnen worden aangeboord en/of nieuwe informatie wordt verkregen. Het sociaal kapitaal van wijkbewoners en het profijt dat zij daarvan hebben wanneer zij deel uitmaken van sociale netwerken vormen in dit onderzoek indicatoren voor sociale cohesie in de betekenis die hieraan vanuit stedenbouwkundige optiek is toegekend.

In strijd met het sociologisch inzicht dat contact met name ontstaat tussen gelijkgestemden, is de fysisch deterministische opvatting dat planologische diversiteit het intermenselijk contact bevordert. In de *potentiële omgeving* van de bloemkoolwijk waarin de functies 'Ontmoeting, menging, variatie en kleinschaligheid' (Van der Steeg et al. 2006:5) worden bevorderd weerklinken de ideeën van de invloedrijke Amerikaans/Canadese publiciste en activiste Jacobs. Met haar boek 'Dood en leven van grote Amerikaanse steden' (2009) uit zij haar aanval op 'de principes en doelstellingen die de moderne, orthodoxe stadsplanning en stadsvernieuwing hebben gevormd' (Jacobs 2009:21). Haar kritiek is gebaseerd op het inzicht dat de op functiescheiding gerichte en bureaucratisch ingebedde planningstheorieën van architecten en stedenbouwers de Amerikaanse visie op stedenbouw domineren. In haar optiek werken de utopische ideeën die hieraan ten grondslag liggen het ontstaan van onveilige wijken en buurten juist in de hand. Jacobs ziet de stad als ecosysteem en geeft aan dat deze veel diversiteit nodig heeft om zichzelf in stand te houden. De stad 'bestaat uit fysische, economische en mentale processen die op een bepaald moment actief zijn binnen een stad en haar achterland. [...] de diversiteit [ontwikkelt] zich na verloop van tijd op organische wijze [...] Hoe meer hoekjes voor diversiteit van leven en levensonderhoud er [...] te vinden zijn, des te groter de levensvatbaarheid' (Jacobs 2009:14). Jacobs acht diversiteit de belangrijkste voorwaarde voor de leefbaarheid van steden:

[...diversiteit...] in functies, straten, gebouwen en mensen. Die diversiteit zorgt volgens Jacobs voor voldoende 'ogen op straat' en 'sociaal kapitaal' die beide het gevoel van veiligheid en samenhang in de wijk vergroten. Het gaat er niet om dat mensen bij elkaar de deur plat lopen, maar dat ze zich thuis voelen in de wijk en waar nodig een oogje in het zeil houden (Hospers & Franke in Jacobs 2009:582-583).

Jacobs hecht hiermee met betrekking tot het concept publieke familiariteit in het belang van een leefbare omgeving net als Blokland waarde toe aan het gevoel thuis te zijn in de wijk (Blokland 2008:13). Hun beider visies komen voorts overeen in de betekenis van het 'herhaald ontmoeten als doel op zichzelf' (Ibid.:5/6), de 'talloos veel kleine openbare straatcontacten' en de rol van vertrouwen en anonimiteit (Jacobs 2009:86). Blokland zegt: 'hierdoor kunnen anonieme vormen van publiek vertrouwen in elkaar en in een veilige buurt ontstaan (of publiek wantrouwen en gevoelens van onveiligheid), wat van invloed is op de kwaliteit van de woonomgeving. De invloedsfeer van de gebouwde omgeving ligt daarmee in de mate waarin de openbare ruimte deze kortstondige ontmoetingen faciliteert, waarbij de vrijblijvendheid voor haar gebruikers wordt gewaarborgd door de aanwezigheid van ongeorganiseerde plekken' (Blokland 2008:11/12). Zowel Jacobs als Blokland kennen daarbij meerwaarde toe aan de mate waarin looproutes richting en langs een diversiteit aan geconcentreerde voorzieningen door zoveel mogelijk mensen worden gedeeld (Blokland 2008:10, Jacobs 2009: 51-157/304).

Jacobs' visie komt op twee punten met die van Gans overeen: ten eerste dat gebruikers betekenis geven aan de openbare ruimte en ten tweede dat op basis van planologische ideeën de wijze van dit gebruik niet kan worden opgelegd. Daar waar Blokland spreekt van publieke familiariteit kwalificeert Jacobs het stedelijk leven in de openbare ruimte als *straatballet*. Dit ballet functioneert in haar visie alleen optimaal wanneer de omgeving gelijktijdig aan vier de voorwaarden van diversiteit voldoet (Hospers & Franke in Jacobs 2009:582): 1) een wijk heeft een mix van functies (wonen, werken, winkelen & recreëren), 2) een wijk bestaat uit korte bouwblokken en een fijnmazig stratenpatroon, 3) er is sprake van menging van gebouwen die verschillen in leeftijd en staat van onderhoud, 4) er is sprake van hoge woonconcentraties waarin mensen van allerlei pluimage kunnen samenleven. Gans uit op drie punten ook fundamentele kritiek op enkele van Jacobs' aannames: dat ieder mens van diversiteit houdt, dat diversiteit voor vitaliteit zou zorgen en dat de

fysieke omgeving het menselijk gedrag bepaalt (Hospers & Franke in Jacobs 2009:584). Hoewel zij voorziet dat suburbane gebieden uiteindelijk door de steden zullen worden opgeslokt, waarschuwt Jacobs er zelf overigens uitdrukkelijk voor dat het een misvatting is 'Dorpen, voorsteden en zelfs kleine steden' met steden te kunnen vergelijken (Jacobs 2009:37). Doordat ze als uitbreidingsgebieden rondom bestaande dorpen en stadscentra zijn gesitueerd, vervullen bloemkoolwijken in Nederland geen centrumfunctie. Echter, het Nederlandse bloemkoolwijkconcept komt net als de structuur van Amerikaanse steden voort uit de planningsgedachte en het idee van functiemenging en diversiteit is wel degelijk van invloed geweest op de ontwikkeling ervan (Lofvers et al. 2009, Van der Steeg et al. 2006, Wagenaar et al. 2008). De korte woonblokken en het fijnmazig stratenpatroon⁷ welke spontane ontmoetingen zouden faciliteren zijn kenmerkend voor de hofjesstructuur. Evenals de verscheidenheid aan (versnipperde) grotere en kleinere groengebieden en groenzones welke de bewoners de beoogde recreatie- en ontspanningsmogelijkheden moeten bieden. 'Het streven naar menging in het woonerf is er echter niet op gericht om wonen en werken weer te mengen (en dus te komen tot een stadse stedelijkheid)' (Lofvers et al. 2009:5, Wagenaar et al. 2006:6).

Gans' kritiek op Jacobs' uitsluitend positieve waardering voor diversiteit vindt bevestiging in de stelling dat er met betrekking tot de woonbeleving negatieve aspecten aan de stedenbouwkundige structuur van de bloemkoolwijk zijn verbonden:

Mensen hebben steeds vaker botsende leefstijlen maar zijn door de hofjesstructuur gedwongen om veel met elkaar te maken te hebben. Ze willen graag privacy aan de achterkant van hun huis hebben, maar het is niet duidelijk wat de voorkant en wat de achterkant van hun huis is. Zij gaan zich aan beide zijden barricaderen en gebruiken hiervoor graag de semi-openbare ruimte (Wagenaar et al. 2008:45).

Wagenaar geeft hiermee een voorbeeld van de discrepantie die kan bestaan tussen *effective* en *potential environment* van het woonerf als plaats waar *menselijke contacten tot ontplooiing [kunnen] komen*. In het licht van de voorwaarden voor het bestaan van publieke familiariteit, stimuleert de bloemkoolstructuur met haar onduidelijke grenzen tussen het publieke en het private domein haar bewoners tot het afbakenen van de grenzen tussen anonimiteit en intimiteit.

⁷ Ten opzichte van de Amerikaans stedelijke Streets en Avenues

De bloemkoolwijk als cohesief sociaal systeem is gerelateerd aan de toegankelijkheid van het sociaal kapitaal van buurtbewoners als onderlinge hulp- en informatiebronnen. De rol van de stedenbouwkundige structuur hierin is dat zij bewoners kan verleiden zich in de publieke ruimte te begeven. Omdat ze looproutes faciliteren zijn kwantiteit en doelmatigheid van buurtvoorzieningen daarbij medebepalend. Tijdens spontane en herhaalde ontmoetingen tussen bewoners in de publieke ruimte ontstaan immers interactiekansen. Hier zijn zij in staat in anonimiteit te bepalen of het aanwezige publiek het thuisgevoel in de buurt bevordert. Daarbij is het van belang dat de buurt veilig is. Gesteld mag worden dat mensen zich in een onveilige buurt minder snel op straat begeven.

§ 2.2 Veiligheid

Over de relatie tussen de buurt en veiligheid stelt de Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid (WRR) het volgende: 'De meerwaarde van de buurt op het gebied van veiligheid is onomstreden. Buurtnetwerken dragen bij aan een versterkt gevoel van veiligheid onder bewoners. Een directere betrokkenheid van de burger verhoogt bovendien de feitelijke veiligheid in objectieve zin' (WRR 2005:66). Als lector Veiligheid en Sociale Cohesie concentreert Jaap Timmer zich op vraagstukken van (on)veiligheid in wijk, buurt, dorp en stadsdeel. Hij gaat ervan uit dat 'Onbekendheid met elkaar en met instanties, onbehagen door een veranderende omgeving, ongenoegen over uitblijven van beleid, onmacht door wat er gebeurt in de omgeving en angst voor criminaliteit en vandalisme [...] gevoelens [voeden] van onveiligheid. Als mensen zich onveilig voelen, groeien de onderlinge spanningen en die met “de overheid”' (Timmer 2006:5).

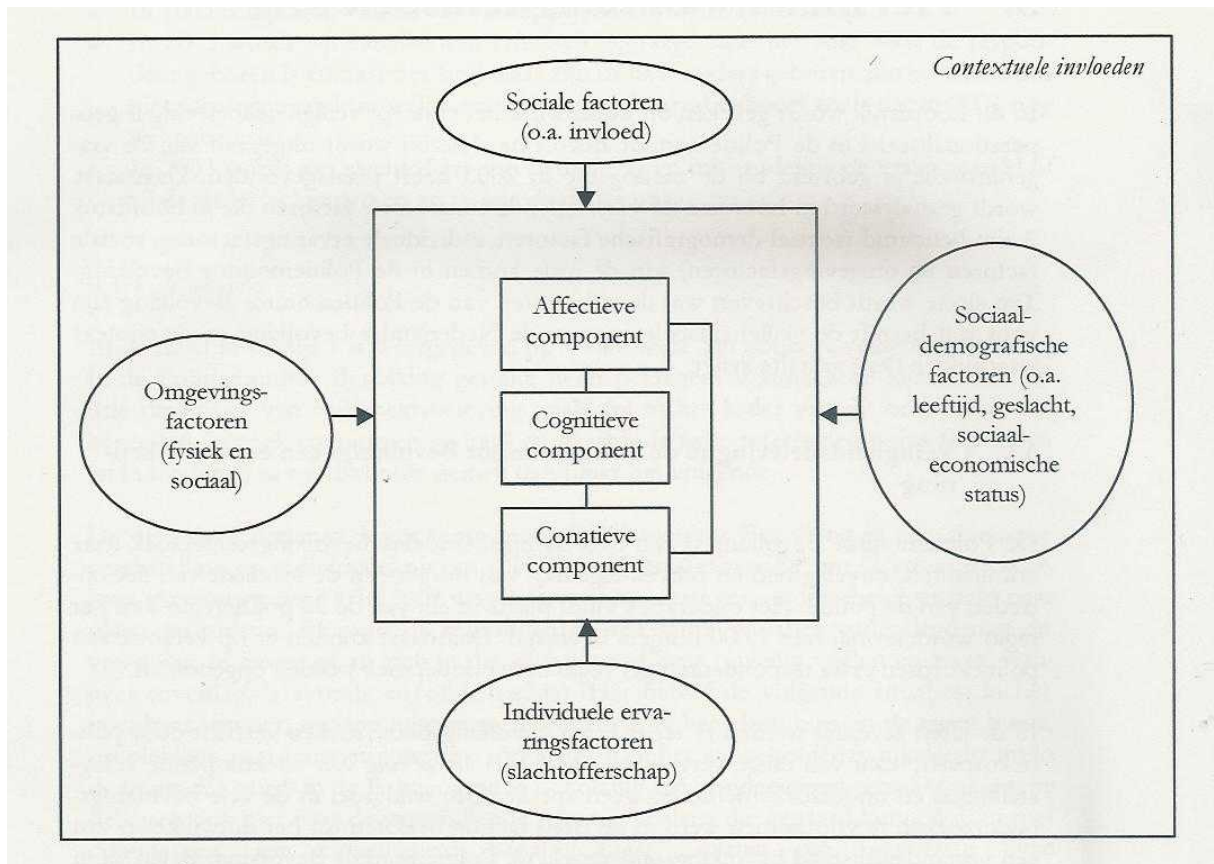
Zowel de WRR als Timmer onderschrijven hiermee het belang van sociaal kapitaal voor het bestaan van een (buurt)gemeenschap in termen van De Hart (2002:9) als voorwaarde voor een veilige woonomgeving. Bovendien onderkent de WRR het onderscheid tussen de feitelijke veiligheid en de veiligheidsbeleving van bewoners op buurniveau. Hoewel allerm minst duidelijk is op welke wijze, is in deze stellingnamen verder impliciet het idee vervat dat de stedenbouwkundige structuur van een buurt een rol speelt in de (objectieve en subjectieve) veiligheid van een buurt. Meer expliciet uitgedrukt: 'De Nederlandse ruimte bestaat uit talloze fysieke elementen. Een aantal hiervan heeft naar verwachting een verband met veiligheid en sociale cohesie' (De Hart 2002:237).

De mate van veiligheid in een bloemkoolwijk is hiermee als tweede indicator van sociale cohesie gerechtvaardigd. In het kader van dit onderzoek naar de objectieve veiligheid in de bloemkoolwijk wordt gebruik gemaakt van de uitkomsten van regulier kwantitatief onderzoek naar veiligheid op gemeentelijk en regionaal niveau. Daarnaast wordt de subjectieve veiligheid, ofwel de veiligheidsbeleving, in de bloemkoolwijk onderzocht. De wijze waarop dit wordt vormgegeven verdient op deze plaats nadere theoretische uiteenzetting. In haar onderzoek naar onveiligheidsgevoelens van burgers stelt De Vries dat:

De beleving van onveiligheid [...] meer [blijkt] te zijn dan de angst of de gepercipieerde kans om slachtoffer te worden van een crimineel feit, het gaat meer in algemene zin om het gevoel betrokken te kunnen raken bij negatieve maatschappelijke gebeurtenissen waar men geen vat op heeft (De Vries 2005:2).

Het door het WRR benoemde onderscheid tussen gevoelsmatige en feitelijke veiligheid werkt De Vries theoretisch verder uit. Zij beargumenteert dat veiligheidsbeleving is opgebouwd uit de drie elkaar wederzijds beïnvloedende dimensies gevoel, cognitie en gedrag, welke onder invloed staan van de individuele en sociale context waarin de burger (on)veiligheid ervaart (Ibid.:5 -15) Model 5. is hiervan een schematische weergave. De Vries uit kritiek op de beperkte reikwijdte van de Politie-monitor Bevolking (PMB); een belangrijk grootscheeps onderzoek dat in opdracht van de ministeries van Justitie en Binnenlandse zaken iedere twee jaar in Nederland plaatsvindt naar criminaliteit, onveiligheid en preventiegedrag van burgers (SCP 2005:7). Zij stelt ondermeer dat in dit onderzoek het belang van het onderscheid tussen de drie dimensies van veiligheidsbeleving onvoldoende wordt onderkend en dat er daardoor aan voorbij wordt gegaan dat:

Deze verschillende dimensies [niet] onafhankelijk van elkaar [zijn], zij worden verondersteld elkaar (deels) te beïnvloeden. Onveiligheidsgevoelens hangen samen met de mate waarin mensen het idee hebben hun omgeving te kunnen beheersen (Ibid.:24).

Model 1. Veiligheidsbeleving en haar context (De Vries 2005:19).

De gebouwde omgeving als contextuele invloed op de veiligheidsbeleving wordt in de Politiemonitor Bevolking volledig buiten beschouwing gelaten, evenals de sociale (omgevings-)factoren zoals de interactie tussen buurtbewoners, de interactie tussen bewoners en niet-bewoners van een buurt, maatschappelijke ontwikkelingen en de invloed van berichtgeving in de media; ‘De Politiemonitor Bevolking richt zich, met andere woorden, uitsluitend op individuele factoren’ (Ibid.:23). In het veiligheidsbelevingsmodel zijn de inzichten van de WRR (2005), Timmer (2006) en De Hart (2002) vervat met betrekking tot de rol die de fysieke omgeving en de sociale netwerken van bewoners spelen in de veiligheid van buurten. De sociaal cohesieve buurt die door de ontwerpers met de bloemkoolwijk werd beoogd zal door haar bewoners dus ook als veilige buurt worden ervaren. In dit opzicht zou de stedenbouwkundige structuur van de bloemkoolwijk moeten bijdragen aan het idee van bewoners dat zij hun woonomgeving kunnen beheersen. Door zowel de Politiemonitor Bevolking (objectief) als het veiligheidsbelevingsmodel (subjectief) in dit onderzoek te betrekken zal een breed beeld van de veiligheid ontstaan.

§ 2.3 Onderzoeksvragen

Dit onderzoek richt zich op de werking die uitgaat van de stedenbouwkundige structuur van de bloemkoolwijk op het sociaal kapitaal van haar bewoners en de veiligheid in de buurt. De indicatoren sociaal kapitaal en veiligheid vormen hierbij de link tussen de individuele kenmerken van buurtbewoners en de systeemkenmerken van hun buurtsamenleving. De publieke ruimte is daarbij de locatie waar vraag en aanbod van nieuwe hulpbronnen (*strong ties*) en nieuwe kennis en informatie (*weak ties*) in potentie samenkomen. Voor het kunnen bestaan van een sociaal kapitaalmarkt op buurtniveau dienen gebruikers van de publieke ruimte zich op enig moment kennis over de beschikbare informatie of hulpbronnen te verwerven. Voor zover de stedenbouwkundige structuur de sociale cohesie bevordert dient deze dus tenminste de (her)kenbaarheid van bewoners als informatie- en/of hulpbron te faciliteren (Granovetter 1973, De Hart 2002, Kleinhaus 2005). Buurtvoorzieningen kennen hierin een tweeledige functionaliteit: op microniveau zijn deze gericht op het voorzien in een individuele behoefte van bewoners en op mesoniveau bieden deze de mogelijkheid tot sociale interactie. Zowel de kwantiteit als de doelmatigheid van de publieke voorzieningen in een buurt zijn hierdoor van invloed op de mate van publieke familiariteit waarbinnen een sociaal kapitaalmarkt kan bestaan. Ten behoeve van dit onderzoek zijn op grond van de theoretische verkenningen een achttal onderzoeksvragen geformuleerd:

1. Vormen buurtbewoners onderdeel van geen, één of meerdere *strong-tied* gemeenschappen in hun woonomgeving?
2. Zo ja, spelen de specifiek ruimtelijke kenmerken van de bloemkoolwijk een rol in het in stand houden en/of bevorderen van deze buurtgemeenschap(pen)?
3. Vormen buurtbewoners onderdeel van geen, één of meerdere *weak-tied* netwerken in hun woonomgeving?
4. Zo ja, spelen de specifiek ruimtelijke kenmerken van de bloemkoolwijk een rol in het in stand houden en/of bevorderen van (het) buurtnetwerk(en)?
5. Vervullen deze *weak-tied* netwerken een brugfunctie?
6. Maken niet-buurtbewoners gebruik van de publieke ruimte in de bloemkoolwijk?
7. Hoe verhoudt de objectieve veiligheid van de bloemkoolwijk zich tot haar context op gemeentelijk niveau?

8. Dragen de fysiekruimtelijke aspecten van de woonomgeving bij aan het gevoel dat bewoners de veiligheid in hun woonomgeving kunnen beheersen?

Hoofdstuk 3. Onderzoeksopzet

§ 3.1 Kwalitatief onderzoek

De zienswijze van De Hart met op microniveau het individu als middelpunt van cohesieve sociale systemen op mesoniveau, vormt de basis voor dit onderzoek (De Hart 2002:10/11). Om inzicht te verkrijgen in de vraag of en op welke wijze de fysieke structuur van de bloemkoolwijk een rol speelt in de veiligheid(-beleving) en het sociaal kapitaal van haar bewoners vormen in dit onderzoek de bewoners zelf de primaire informatiebron. Middels diepte-interviews wordt de invloed van de stedenbouwkundige structuur op de sociale samenhang binnen de buurt onderzocht. Deze werkwijze maakt dat dit onderzoek zowel beschrijvend, als verkennend, als theorievormend moet worden beschouwd.

De interviews zijn geënt op het verkrijgen van inzicht in vijf sociologische dimensies. Allereerst betreft dit sociale cohesie in termen van een gemeenschap (De Hart 2002, Jansen 1978, Granovetter 1973 en Nauta 1973). Deze bestaat op basis van frequente en intensieve contacten tussen de leden, veel onderling vertrouwen tussen dezen, gedeelde normen en waarden en participatie in het groepsleven. Complementair aan de vraag of sprake is van sociale insluiting is het tegengesteld begrip ervan: sociale uitsluiting. In de interviews bestaat dan ook aandacht voor eventuele aanwijzingen in de richting van mechanismen die tot doel hebben zichzelf of buurtbewoners uit te sluiten van bestaande buurtnetwerken en/of buurtgemeenschappen. Ten tweede richten de interviews zich op het verkrijgen van inzicht in de toegankelijkheid van het sociaal kapitaal. Spelen verwachtingen van burens een rol in het handelen? Is er sprake van onderling vertrouwen tussen buurtbewoners en wederkerigheid in hun onderlinge relaties? (Kleinhans 2005, Granovetter 1973, Jacobs 2009, Blokland 2008). Ten derde richten de interviews zich op de vorm van de sociale verbanden; maken bewoners deel uit van *strong-tied* en/of *weak-tied* verbanden in de woonomgeving? (Granovetter 1973, vgl. Kleinhans 2005, Blokland 2008). De vierde dimensie betreft de componentiële driedeling van de veiligheidbeleving volgens het model van De Vries (zie § 2.3): de veiligheidgevoelens (affectief), veiligheidkwesties die worden waargenomen (cognitief) en de veiligheidsmaatregelen die worden genomen (conatief). Het vijfde en laatste aandachtspunt betreft de contextuele invloed op de veiligheidsbeleving volgens hetzelfde model: de individuele ervaringen met

slachtofferschap, de persoonlijke kenmerken van respondenten, de invloed van externe factoren zoals media en externe sociale verbanden en de sociale en fysieke omgevingsfactoren binnen de buurt.

Voordat respondenten kunnen worden geselecteerd moet de onderzoekslocatie worden bepaald. Ten behoeve van de validiteit en betrouwbaarheid van het onderzoek dient afbakening van de onderzoeksbuurt op verantwoorde wijze te geschieden. In de volgende paragraaf volgt een beschrijving van de manier waarop dit is gebeurd.

§ 3.2 Afbakening onderzoeksgebied

Het onderzoek vond plaats in de bloemkoolwijk Krommeweg in de gemeente Hendrik-Ido-Ambacht (Bijlage I). Het dorp ligt met 25.890 inwoners (CBS 2010) als forensengemeente ingeklemd tussen de rijkswegen A15 en A16 en tussen de steden Rotterdam en Dordrecht en omvat acht woonwijken in seriematige woningbouwstructuur. De woningbouw kenmerkt zich door laagbouw; een grote voorraad eengezinswoningen en een relatief beperkt aantal portiek- en galerijflats welke in opeenvolgende fases in de twintigste eeuw zijn ontwikkeld. In de periode 1977-1986 is de wijk Krommeweg-Zuid gerealiseerd.

3.2.1. Sociale context

In 2009 herbergt de wijk Krommeweg-Zuid 3880 inwoners op een oppervlakte van 44 hectare. Relatief betreft het daarmee met 8802 inwoners per km² de wijk met de hoogste woonconcentratie binnen de gemeentegrenzen (Bijlagen II & III). Het gemiddeld besteedbaar jaarinkomen⁸ per inkomensontvanger in de wijk Krommeweg-Zuid van € 19.200,- wijkt in positieve zin 6% af van de wijk met het laagst gemiddelde inkomen van € 18.100,-. Het ligt echter 4% onder het gemiddeld jaarinkomen van € 20.000,- binnen de gemeente als geheel, maar is 3% hoger dan het landelijk gemiddelde van € 18.600,-. Op grond van de relatie tussen inkomen en woningwaarde kan worden vastgesteld dat de woonlasten van de bewoners gemiddeld lager zijn dan op gemeentelijk en landelijk niveau.

⁸ Definitie besteedbaar inkomen volgens het CBS (2007) Meten van koopkrachtontwikkeling <http://www.cbs.nl/NR/rdonlyres/49E41117-2B9D-4DC5-81D6-BF94CABDCD9B/0/2007metenvankoopkrachtontwikkelingart.pdf>

Iets meer dan de helft van het totaal aantal huishoudens dat woonachtig is in de wijk bestaat uit gezinnen met inwonende kinderen; 51%. Ten opzichte van de gemeente als geheel (45%) betreft dit een positieve afwijking van +6% en in relatie tot het landelijk beeld (35%) zelfs +16%. Hiermee kan de wijk zowel ten opzichte van het gemeentelijk als tot het landelijk beeld worden gekenschetst als kinderrijk. Het percentage kinderen van 0 t/m 15 jaar is ten opzichte van de overige wijken met 19% gemiddeld en de groep van 15 t/m 25 jarigen is met 15% het hoogst. Dit impliceert dat de gemiddelde leeftijd van de inwonende kinderen relatief hoog is, ofwel eerder ligt rond de volwassenheid dan rond de basisschoolleeftijd. Het percentage huishoudens zonder kinderen in de wijk stemt nagenoeg overeen met het gemeentelijk en landelijk beeld (respectievelijk 32%, 32% en 30%) Het percentage alleenstaanden is met 17% ten opzichte van het gemeentelijk beeld van 22% laag. Ten opzichte van het landelijk percentage van 36% zijn alleenstaanden in de wijk Krommeweg-Zuid met minder dan de helft sterk ondervertegenwoordigd (-19%).

Een derde deel (33%) van de bewoners van de wijk Krommeweg-Zuid valt in de leeftijdscategorie 45-65 jaar. Het percentage ouderen in de wijk is met 6% binnen de gemeente laag. In de twee nieuwbouwbuurtten in de Vinexwijk Volgerlanden valt 39% van de bewoners in de leeftijdscategorie 25-45 jaar. Ten opzichte van deze relatief 'jonge' buurtten kan de wijk Krommeweg-Zuid met 39% van haar bewoners van 45 jaar en ouder als een wijk in pré-vergrijpingsstadium worden gekarakteriseerd.

3.2.2. Ruimtelijke context

Zowel in sociologisch als in planologisch opzicht bestaat een min of meer overeenkomstig inzicht met betrekking tot de opvatting dat intermenselijk contact de kwaliteit van de woonomgeving bevordert. Diametraal op de sociologische voorwaarde die aan het ontstaan van contact ten grondslag ligt, namelijk overeenkomstige kenmerken van mensen (Kleinhans 2005, De Hart 2002, Nauta 1973), staat de planologische opvatting dat hiervoor diversiteit cq. menging is vereist. Deze tegenstelling maakt het noodzakelijk de selectie van de onderzoeksbuurt hiervoor zoveel als mogelijk te controleren. Het eerste selectiecriteria betreft de fysieke structuur van de buurt. Deze dient tenminste op het eerste gezicht ook als buurt herkenbaar te zijn. Voorts is gebruik gemaakt van Jacobs' theorie van de vier diversiteitsvoorwaarden die aan de basis liggen van de leefbare en veilige stadswijk. De woningen in de wijk Krommeweg-Zuid zijn allen tussen 24 en 33 jaar oud. Er is

nauwelijks sprake van diversiteit in leeftijd van gebouwen. Het te selecteren woningtype is constant en bestaat uit eengezins-rijtjeswoningen⁹ in een woonbuurt zonder winkel- of werkfunctie¹⁰. Alle gebouwen zijn daarbij in een overeenkomstige, normale staat van onderhoud; van verpaupering is geen sprake. De gemiddelde woningwaarde in de wijk op basis van de WOZ van € 191.000,- is op gemeentelijk niveau het laagst. In relatie tot het gemeentelijk gemiddelde van € 239.000,- betreft dit een afwijking van -20%. Ten opzichte van de landelijk gemiddelde WOZ-woningwaarde van € 217.000,- bestaat nog altijd een negatief afwijkingspercentage van 12% (Bijlagen II & III). Op grond van het inzicht dat betrokkenheid op de woonomgeving van huurders en eigenaar-bewoners verschilt (Kleinhans 2007) is de te selecteren onderzoeksbuurt daarnaast gecontroleerd voor een voldoende mix van huur- en koopwoningen. Inzicht in het woningbezit van de plaatselijke woningcorporatie ligt aan de basis van deze selectie (Bijlage IV).

De geselecteerde buurt omvat 12 woonblokken bestaand uit 87 woningen, waarvan 40 in de huur- en 47 in de koopsector. De drie kleinste woonblokken omvatten 4 woningen en het grootste blok bestaat uit 10 woningen. Een luchtfoto van de onderzoeksbuurt (Bijlage V) verschaft inzicht in de ligging van de woningen ten opzichte van elkaar en van de publieke voorzieningen. Op de plattegrond is zichtbaar dat vanuit 36 woningen in zes woonblokken (g, h, i, j, m & n) sprake is van zicht op de voorzijde van de woningen aan de overkant van de straat. Naast de kinderspeelplaats in de onderzoeksbuurt tussen de blokken m en n, bevinden zich nog enkele publieke voorzieningen: tussen de blokken f en g is sprake van een kleine groenstrook, her en der staan jonge bomen en bosschages en door de hele buurt zijn algemene parkeerplaatsen gesitueerd. Binnen de onderzoeksbuurt staan op drie locaties gescheiden afvalcontainers voor het huishoudelijk en groente- & tuinafval. Verder ligt aan de rand van de onderzoeksbuurt een fietstunneltje dat toegang geeft tot de in aanbouw zijnde wijk Volgerlanden. Voorzieningen welke buiten de onderzoeksbuurt liggen (Bijlage VI) bestaan onder andere in meerdere kleine kinderspeelplaatsen, een klein winkelcentrum¹¹ op 300m. in noordelijke richting, tegenover blok a, dat goeddeels voorziet in de behoefte aan dagelijkse boodschappen

⁹ Grondgebonden woningen met één of twee bouwlagen met een plat dak of een kap en vrijwel altijd met een voor- en achtertuin. Bewoners hebben geen onder- en/of bovenburen.

¹⁰ Werken-vanuit-huis wordt hierbij tot woonfunctie gerekend

¹¹ Het winkelcentrum biedt plaats aan de volgende voorzieningen: een opticien, apotheek, bakkerij, slagerij, kaaswinkel, drogisterij, sigarenzaak, supermarkt, bloemenwinkel, kapsalon, een huisartsenpraktijk, een snackbar en een tweetal afhaal-horecavoorzieningen. Daarnaast zijn er een brievenbus en oud glas- en kleding-inzamelcontainers aanwezig.

en in dezelfde richting in het centraal in de gemeente gelegen Baxpark op ongeveer 400m. In westelijke richting (op 650m.), langs woningblok j, zijn in één gebouw een christelijke, een openbare basisschool en een peuterspeelzaal gevestigd. In zuidelijke richting, via blok n, verlaat men de onderzoeksbuurt richting een vrachtwagenparkeerplaats en een parkachtige openbare ruimte. Deze voorziet in een kinderspeelvoorziening, een basketbalveld, een (vis)vijver en geeft toegang tot een 'groene' wandel- en hondenuitlaatzone (op 300m.).

Uit de 87 adressen zijn 15 respondenten geselecteerd. Alle adressen zijn willekeurig genummerd van 1 tot 87 en op volgorde genoteerd. De ontstane lijst is vervolgens in drie tranches (2x30 en 1x27 adressen) opgedeeld. De eerste tranche van 30 adressen ontving een schriftelijk verzoek tot het verlenen van medewerking aan een interview. Dit leidde tot 12 interviews in totaal; bij 8 eigenaar-bewoners en 4 huurders. Ten behoeve van een evenwichtige consultatie van koop- & huurrespondenten zijn van de tweede tranche vervolgens de bovenste 10 huurders geselecteerd en aangeschreven. Hieruit kwamen de interviews met de laatste drie huurrespondenten voort.

Uiteindelijk vonden gesprekken plaats met 8 eigenaar-bewoners en 7 huurders, al dan niet in het gezelschap van hun partner. In één geval nam een volwassen kind deel aan het gesprek en eenmaal was een buurvrouw bij het interview aanwezig. In totaal verleenden 24 respondenten medewerking aan 15 interviews die gemiddeld ruim 52 minuten tijd in beslag namen. Na een korte introductie en een verzoek tot toestemming voor geluidsopname van het gesprek zijn de interviews aan de hand van een checklist afgenomen (Bijlage VII). De interviewresultaten zijn tot slot geanonimiseerd door middel van nummering met R1 t/m R15.

3.2.3 Veiligheidcontext

Op regionaal niveau¹² is in 2009 een onderzoek uitgevoerd naar de veiligheidsbeleving van de bewoners van de verschillende gemeenten. (Onderzoekcentrum Drechtsteden 2009B) In tabel 1 staan de subjectieve veiligheidscijfers met betrekking tot de geografische zone waarvan de wijk Krommeweg-Zuid deel uitmaakt.

¹² De Regio Drechtsteden wordt gevormd door de zes gemeenten: Alblasserdam, Dordrecht, Hendrik-Ido-Ambacht, Papendrecht, Sliedrecht, Zwijndrecht

Item	Wijken Krommeweg, Ambachtsezoom & Sandelingen-Ambacht	Gemeente Hendrik-Ido- Ambacht	Regio Drechtsteden
Wel eens onveilig (%)	25	<u>19</u> ***	25
Wel eens onveilig in buurt (%)	21	<u>15</u> **	19
Veiligheid in buurt (rapportcijfer)	7,2	<u>7,5</u> **	7,2
Vermogensdelicten ¹³ (Indicatorscore: hoe hoger, hoe slechter)	4,5*	3,2	3,3
Dreiging (Indicatorscore: hoe hoger, hoe slechter)	0,8	<u>0,6</u> ***	1,0
Verkeersveiligheid (Indicatorscore: hoe hoger, hoe slechter)	<u>3,4</u> **	<u>3,4</u> ***	3,8

* ondergemiddeld / ongunstig verschil
 ** bovengemiddeld / gunstig verschil
 *** zeer gunstig verschil

Tabel 1. Veiligheid(beleving) Drechtsteden 2009 (Onderzoekcentrum Drechtsteden 2009B)

Deze resultaten kunnen niet uitsluitend worden toegeschreven aan de wijk Krommeweg-Zuid, maar schetsen een beeld van de veiligheidsbeleving in een gebied waarin de wijken Krommeweg-Noord & -Zuid en de wijken Sandelingen-Ambacht en Ambachtsezoom zijn samengevoegd¹⁴. Krommeweg-Noord wijkt qua stedenbouwkundige structuur af van Krommeweg-Zuid omdat deze gedeeltelijk volgens nieuwe stedenbouwkundige inzichten in de jaren 90 is gerealiseerd, maar kenmerkt zich ook grotendeels door het bloemkoolwijkprincipe. De stedenbouwkundige structuren van de wijken Ambachtsezoom en Sandelingen-Ambacht en de buurt De Sandeling wijken echter sterk af van de bloemkoolstructuur. Deze zijn respectievelijk te karakteriseren als akkerbouwgebied en als

¹³ Vermogensdelicten: Fietsendiefstal, diefstal uit auto's, beschadiging of vernieling aan auto's, diefstal vanaf auto's zoals wioldoppen, inbraak in woningen. (Onderzoekcentrum Drechtsteden, 2009B, p.80)

¹⁴ Bijlage VIII schetst een beeld van de gemeentelijke wijkindeling.

nieuwbouwwijk uit de jaren 90 met een naastgelegen bedrijventerrein. Een interpretatie van de veiligheidbeleving in de onderzoeksbuurt moet dan ook binnen de ruimere geografische context worden begrepen: Hoewel bewoners zich op basis van bovenstaande tabel met het gegeven rapportcijfer 7,2 veilig voelen in hun buurt, wijst de indicatorscore 4,5 erop dat zij zich ervan bewust zijn een reële kans te hebben slachtoffer te worden van een vermogensdelict. Opvallend is dat het in de loop der jaren toegenomen autobezit niet heeft geleid tot verkeersonveiligheidsgevoelens. Integendeel; de verkeersveiligheid wordt binnen het gebied waarin de onderzoeksbuurt is opgenomen overeenkomstig de verkeersveiligheidsgevoelens binnen de gemeente als geheel bovengemiddeld gewaardeerd.

De politie Zuid-Holland-Zuid heeft over de periode 1 januari 2008 – 1 juli 2010 voor de verschillende buurten in Hendrik-Ido-Ambacht op basis van haar registraties een gebiedscan per resultaatgebied gerealiseerd. De resultaten hiervan zijn samengebracht in de overzichtstabel Objectieve veiligheid woonbuurten Hendrik-Ido-Ambacht¹⁵ (Bijlage IX). De politie onderscheidt tien typen registraties: Diefstal/inbraak woningen, Diefstal/inbraak voertuigen & zakkenrollerij, Geweld & bedreiging, Fraude & overige vermogensdelicten, Drugs/drankoverlast, Vandalisme, Verkeersoverlast, Burengerucht (relatieproblemen) & overlast, Drugs- & wapenhandel en ten laatste Aantasting van de openbare orde. De tabel geeft voor de wijk Krommeweg-Zuid een registratieratio weer van 1,3. Ten opzichte van de twee veiligste woonbuurten binnen de gemeente met de laagste registratieratio van 0,6 is dat opvallend negatief. Krommeweg-Zuid behoort hiermee tot de twee minst veilige wijken van de gemeente. Met name met betrekking tot overlast als gevolg van het gebruik van alcohol e/o drugs scoort de bloemkoolwijk waartoe de onderzoeksbuurt behoort hoog; bijna de helft van het aantal registraties (48,6 %) is tot Krommeweg-Zuid te herleiden. Daarnaast wordt over dezelfde periode 40,4% van alle registraties met betrekking tot diefstal/inbraak woningen aan deze wijk gerelateerd. De politie registreerde voorts 16 maal drugs- & wapenhandel in Krommeweg-Zuid. Met 29,1% betreft dit het hoogste percentage van alle registraties in de acht woonwijken. 61,4% van het aantal registraties de woonwijken kwam op het conto van slechts drie resultaatgebieden: 1) Diefstal/inbraak voertuigen & zakkenrollerij, 2) Vandalisme en 3) Burengerucht & overlast. Opvallend is dat juist met betrekking tot deze

¹⁵ In dit overzicht zijn de resultaten van de Vinexwijk in aanbouw 'Volgerlanden' en niet-woonbuurten buiten beschouwing gelaten.

resultaatgebieden de wijk Krommeweg-Zuid met een cumulatief percentage van 33% als relatief veilig te boek staat.

Inzicht in de woonduur en de verhuishwens van bewoners kan als indicator worden beschouwd van hun betrokkenheid bij de woonomgeving. Hoewel aan een verhuizing legio individuele overwegingen ten grondslag kunnen liggen, is de veronderstelling dat de neiging tot vertrek afneemt naarmate de woonlocatie hoger wordt gewaardeerd. Een lage mutatiegraad indiceert een min of meer vaste bewonerssamenstelling, waar 'groepsidentificatie en saamhorigheidsgevoelens' (De Hart 2002:9) eerder kunnen ontstaan dan in een woonomgeving waar de bewonerssamenstelling voortdurend veranderd. Helaas is het ten behoeve van dit onderzoek niet mogelijk gebleken toegang te verkrijgen tot kwantitatieve woningmutatie-informatie op wijk- of buurtniveau. Desalniettemin is via de diepte-interviews getracht enig inzicht te verkrijgen in de mobiliteit van bewoners op dit punt.

Hoofdstuk 4. Onderzoekresultaten

Om te voorkomen dat het resultaat van dit onderzoek wordt gebaseerd op atypische onderzoeksgegevens is het vooraf van belang respondenten binnen de sociaaldemografische context te lokaliseren. Aansluitend volgt een uiteenzetting van de wijze waarop respondenten burenerelaties onderhouden, de mate van veiligheid in de onderzoeksbuurt en de rol die de publieke ruimte hierin speelt. Het relaas is geconstrueerd rond opvallende anekdotes die respondenten in de diepte-interviews aan de orde brachten.

§ 4.1. Sociale structuur

4.1.1 De bewoners

De jongste en oudste respondenten zijn 30 en 82 jaar oud. De gemiddelde leeftijd van respondenten bedraagt 61 jaar. Deze cijfers kunnen niet rechtstreeks worden gerelateerd aan sociaaldemografische context, maar bevestigen de implicatie dat de wijk zich in een prévergrijzingsstadium bevindt. Overeenkomstig de man/vrouw verhouding in de wijk van resp. 51% en 50 % vonden interviews plaats met 12 mannen en 12 vrouwen. Eén respondent voert een eenpersoonshuishouding, zes wonen samen, twee huishoudens bestaan uit drie personen en twee huishoudens uit vier personen. Tot slot maakt 1 respondent deel uit van een huishouden van in totaal zes personen. Hun gemiddelde huishoudensamenstelling benadert met 2,6 personen de door het CBS in 2009 voor de wijk vastgestelde 2,7. In overeenstemming met de sociaal economische kenmerken van de wijk vormen respondenten goeddeels een afspiegeling van de Nederlandse middenklasse. Voor zover niet gepensioneerd genieten alle respondenten inkomen uit arbeid. Op enkele uitzonderingen naar boven en naar beneden na betreft dit (voormalige) beroepen op MBO-niveau.

Acht respondenten bewonen hun huis sinds de oplevering. Zes van deze acht zijn hier van buiten de gemeentegrenzen komen wonen. De directe herkomst van deze kopers is uiteenlopend, men is veelal in de buurt terecht gekomen vanuit nabijgelegen Randstedelijke gemeenten zoals Alblasserdam, Papendrecht, Ridderkerk, Barendrecht, Capelle a/d IJssel, Rotterdam en Den Haag. En voor zover uit het beperkt aantal interviews duidelijk is geworden, hebben zowel huurders als kopers veelal roots tot ver buiten de provincie-, of landsgrenzen (in Zeeland, Friesland,

Drenthe en in Polen, Groot Brittannië, Jordanië, Suriname en de Nederlandse Antillen). Van bijna driekwart van de respondenten betrof het vorig woonadres een flatappartement. Voor hen werd de keuze voor de huidige woning met name ingegeven door de wens wooncarrière te maken naar een ruime eengezinswoning in een rustige omgeving zonder onder- of bovenburen. Dit geldt voor zowel kopers als huurders. Die rust lijkt goeddeels te zijn gevonden. Tweederde van de respondenten benadrukken dit thema nog steeds als voordeel van de huidige woonlocatie. Opvallend is dat deze rust tevens als saai wordt omschreven; het is voor een aantal respondenten soms wel erg stil op straat. Het straatballet ¹⁶ als onderdeel van het thuisgevoel speelde voor drie respondenten een belangrijke rol bij hun keuze voor de beoogde *potential environment* van hun toekomstige woonbuurt. Zij geven aan bewust voor deze gemeente en deze wijkstructuur te hebben gekozen; een woonomgeving met louter eengezinswoningen (bewoond door veel jonge gezinnen), de speelplaatsjes en de beoogde verkeersluwte lagen aan de basis van de woningkeuze. Hun eigen jonge kinderen zouden hier in een veilige en beschutte omgeving met leeftijdgenootjes buiten kunnen spelen. Een speelplaats als buurtvoorziening bevordert de deelname van jonge kinderen aan het straatballet. Het stimuleert de contacten tussen kinderen onderling en tevens hun interactiekansen met wederzijdse ouders en tussen ouders onderling. Hoewel respondenten aangeven dat de buurt nog door flink wat jonge kinderen wordt bevolkt, bestaat bij hen de indruk dat hun aantal ten opzichte van voorgaande jaren is afgenomen. Illustratief hiervoor is deze interviewpassage:

R6: Wij hebben nog heel weinig contact met de kinderen hier in de buurt. In 't begin toen ze klein waren, was het anders, maar nou niet meer zo erg hoor, helemaal niet. 't is als ze hier voorbij rijden of zo, of je loopt ergens door het park heen, en ze zien je, dan roepen ze wel, maar voor de rest eigenlijk niet. En hier zitten mensen..... daar komen we ook en daar heb ik, toen de kinderen klein waren, veel opgepast.

Negen respondenten hebben kinderen opgevoed in de onderzoeksbuurt en twee respondenten hebben helemaal geen kinderen. In totaal maken bij zes respondenten kinderen deel uit van het huishouden waarvan dit bij twee geïnterviewden minderjarigen betreft. Op vier responsadressen wonen meerderjarige kinderen in. Hun

¹⁶ Zie Jacobs, pagina 16

gemiddelde leeftijd is 19,5 jaar. Dit gegeven ondersteunt de kwantitatieve analyse dat de gemiddelde leeftijd van de inwonende kinderen rond de volwassenheid ligt. Enkele bewoners maken daarnaast melding van het feit dat de gemeente het losse speeltoestel, dat vroeger op de kleine groenstrook stond, heeft verwijderd. Hiervoor is geen toestel teruggeplaatst. Een paar 'eerste bewoners' gaven aan dat niet zozeer de stedenbouwkundige structuur van de buurt, maar de kenmerken van een moderne nieuwbouwwoning op zichzelf de woningkeuze heeft beïnvloed. Tevens werd enkele malen het toenmalige premiestelsel op koopwoningen genoemd als belangrijk koopargument. Voor deze respondenten had de woning overigens evengoed in een andere gemeente binnen de stadsregio Rotterdam kunnen staan. In dit verband werden de gemeenten Oud Beijerland, Barendrecht, Ridderkerk, Krimpen a/d IJssel en Capelle a/d IJssel genoemd. Hierbij moet overigens in gedachten worden gehouden dat in deze periode en prijsklasse nieuwbouwwoningen in stedenbouwkundig opzicht nauwelijks sprake was van een keuzemogelijkheid; het overgrote deel van de nieuwbouwwoningen in Nederland werd destijds immers seriematig volgens het bloemkoolprincipe gerealiseerd. Alhoewel de aanwezigheid van beschutte speellocaties voor woningzoekenden beslist een rol speelde, lijkt de keuze voor de woonlocatie hiermee niet met nadruk te berusten op de stedenbouwkundige structuur van de woonomgeving. Meer werd als stap voorwaarts in de wooncarrière een betaalbare, grondgebonden eengezinswoning in een rustige buurt gevonden. Een respondent vat deze punten als volgt samen:

R1: Mijn man komt uit Barendrecht. We zochten naar een locatie waar leuke huizen werden gebouwd. Dus toen zagen we dit project op zo'n bord langs de weg staan en zodoende. Het had ook Barendrecht kunnen zijn. Ik had geen bepaalde verwachtingen van de buurt. Het is niet zo dat ik bewust voor een woonerf heb gekozen. Nee, helemaal niet eigenlijk. Weet je, we werkten allebei heel de week, je was ook niet zoveel thuis. Je wordt je hier meer bewust van de omgeving waar je woont als je kinderen krijgt. Als je allebei heel de week werkt, dan ben je alleen het weekend thuis en dan ben je ook niet zo bewust ja, als je lastige burens zal hebben zal dat wel. Later ben je pas gaan waarderen dat de kinderen altijd naar buiten konden. Het is doodlopend hier dus je hebt hier alleen eigen bewoners. Het is vrij rustig dus ja, die gasten waren gewoon altijd buiten. Het speelpleintje voor de deur is altijd gras geweest. Toen mijn jongens veel buiten speelden en op school zaten had ik natuurlijk veel meer contact. Toen ben ik meer gaan werken en dan verwatert dat contact. Met de burens naast ons en daarnaast, ja daarmee heb ik dan

natuurlijk regelmatig contact. En tegen de rest zeg ik natuurlijk wel regelmatig hallo en goeiemorgen maar daar heb ik verder heel weinig contact mee.

Honden activeren hun eigenaren gebruik te maken van de openbare ruimte. Hondenbezit bevordert het gebruik van looproutes in de buurt en daarmee de interactiekansen. Een voormalig hondenbezitter verwoordt dit als volgt:

R13: nee ik bedoel je maakt met iedereen een praatje pot. We waren van de zomer met de tuin bezig. Toen kwamen ze de schutting brengen. Ja, dan bel je aan en dan zeg je: 'Vind je het erg om die auto effe opzij te zetten?' Op een gegeven moment ga je wel weer gezichten herkennen. Maar ik weet niet precies wanneer onze laatste hond dood ging, maar dat merk je wel; als je geen hond meer hebt. Vroeger liep je altijd buiten te zwerven op de meest rare tijden. Ze kennen jou en andersom en nu, ja, wat moet ik buiten doen, ja met m'n kleinkinderen...

De gemiddelde woonduur van respondenten op het huidig adres is 22 jaar. Eén respondent is uitgesproken ontevreden over het gebrek aan activiteit in de woonomgeving. Deze 70+ dame is om gezondheidsredenen aan huis gebonden, neemt niet tot nauwelijks deel aan het straatballet en ontmoet daardoor weinig buurtbewoners. Zij zou graag spontaan burens op bezoek krijgen die haar helpen met het verrichten van klusjes in het om het huis, maar dit gebeurt niet. Als gevolg hiervan wil zij graag uit de buurt verhuizen. Vier respondenten zien zichzelf bij het bereiken van de pensioengerechtigde leeftijd verhuizen naar een gelijkvloerse woning en drie respondenten dromen van een verdere stap in hun wooncarrière; een ruimere woning in de provincie. Zeven respondenten hebben geen verhuishwens. Hoewel de burensrelatie met nieuwkomers anders is dan die met 'oude' burens, genieten nieuwkomers bij aanvang het vertrouwen van de huidige bewoners. Bewoners die niet groeten, of een afwijkende culturele achtergrond hebben worden als 'anders' gekenschetst. Dit anders zijn biedt overigens geen aanleiding tot wantrouwen of aantasting van het thuisgevoel bij de zittende bewoners. Respondenten voelen zich thuis in de buurt. Zij hebben in de loop der jaren redelijk wat burens zien verhuizen, maar dit heeft voor hen geen negatief effect op de woonkwaliteit gehad. Eén van hen verwoordt dit als volgt:

R7: Dat zijn allemaal mensen die hier ook langer wonen. Dus je hebt best wel goede, aardige omgang met elkaar, maar niet dat je bij elkaar op visite komt, zo is het helemaal niet. Zo zijn wij ook niet, maar het is toch wel op een gegeven moment als je eens een hamer nodig hebt dan heeft iemand wel een hamer. Begrijp je wat ik bedoel? Je kent elkaar en je overloopt elkaar niet. Maar daarentegen vind ik de rest, vind ik erg veranderd. Gewoon de mentaliteit van mensen als je ergens bent is heel erg veranderd. Daarmee bedoel ik niet de nieuwe mensen hier in de buurt hoor. Het is toch gewoon een beetje een aparte buurt laat ik het zo stellen. Of een aparte buurt, we hebben hier geen vandalen, of gillende mensen; dat woont hier niet. Want die aan de overkant dat zijn huurhuizen. Dan zou je zeggen op een gegeven moment, nou oké, maar ook daar niet.

4.1.2 Familie- & arbeidsrelaties

Wanneer buurtbewoners tevens familieleden of collega's zijn van elkaar, of in een publieksfunctie in hun woonomgeving werken geeft dit een extra dimensie aan de burendrelatie. Wanneer buurtbewoners elkaar al kennen leidt dit immers sneller tot sociale interactie dan wanneer zij elkaar niet kennen. Bestaande relaties tussen buurtbewoners beïnvloeden daarmee de wijze waarop de buurt in sociaal opzicht samenhangt. Looproutes die als gevolg van bestaande *strong-tied* verbanden ontstaan leiden tot interactiekansen met overige gebruikers van de openbare ruimte. Hiermee wordt de publieke familiariteit gefaciliteerd. In het bepalen van de invloed van de stedenbouwkundige structuur op de interactiepatronen tussen buurtbewoners moet hiermee rekening worden gehouden.

Één respondent meldt dat zijn kind, dat hier in de wijk is opgegroeid, op loopafstand inmiddels zelf een gezin heeft gesticht. Twee respondenten zijn van buiten de gemeentegrenzen hun volwassen kinderen achterna verhuisd waardoor zij in deze buurt terecht zijn gekomen. Deze kinderen wonen op loopafstand in de wijk, maar niet binnen de onderzoeksbuurt. Er zijn twee respondenten met een broer/zus-om-de-hoek net buiten de grens van de onderzoeksbuurt en twee overburen zijn schoonfamilie van elkaar. Van twee respondenten hebben tot voor kort de ouders op loopafstand in de wijk gewoond. Samengevat: Er bestaan geen uitgebreide netwerken van familie- of arbeidsrelaties in de wijk, maar bij meer dan de helft (acht) van de respondenten is sprake van een familierelatie op loopafstand. Op grond van de levensfasen van respondenten wordt het beeld van een buurt in een prévergrijzingsstadium ondersteund. Opgemerkt moet worden dat naar aanleiding van de interviews geen

nader onderzoek is gedaan naar de beweegredenen van familieleden om in deze buurt te gaan wonen. Daarnaast is het als gevolg van de opzet van dit onderzoek niet mogelijk deze informatie te vergelijken met de familierelatiestructuur van bewoners van andere wijktypen. Wel kan het bestaan van familierelaties in de woonomgeving van invloed worden geacht op het wederkerig vertrouwen tussen bewoners en het thuisgevoel in de buurt. Ondanks het feit dat de onderzoeksbuurt met louter eengezinswoningen monofunctioneel is van opzet, vinden er op beperkte schaal bedrijfsmatige activiteiten plaats. Deze activiteiten hebben een beperkte buurtfunctie. Via een schildje aan de gevel is duidelijk dat één woning onderdak biedt aan een schoonheidssalon. Daarnaast voert één respondent, niet zichtbaar vanaf de openbare weg, een groothandelsbedrijf aan huis. Deze voorzieningen spelen geen rol van betekenis in het straatballet. Drie respondenten melden te weten dat weliswaar niet in de directe woonomgeving, maar wel in de wijk Krommeweg-Zuid een aantal collega's wonen. Zij zijn werkzaam bij drie grotere plaatselijke werkgevers; de politie, een distributiecentrum van een landelijk opererende supermarktketen en een multinationalaal tuinderijbedrijf. Respondenten onderhouden met hen buiten werktijd niet actief contact, maar men loopt elkaar binnen de gemeente wel eens tegen het lijf. Een voormalig politiefunctionaris merkt op dat het in de jaren 80 van de vorige eeuw bij de politie regio Rotterdam gangbaar was voor het personeel te bemiddelen bij het vinden van woonruimte. Mogelijk ligt hierin een verband met het relatief groot aantal politiemensen dat naar zijn zeggen in de gemeente woonachtig is. Op basis van het feit dat collega's als wijkbewoners worden gekend, mag worden verondersteld dat dit bijdraagt aan gevoelens van (wederkerig) vertrouwen in de woonomgeving.

4.1.3 Burenrelaties

Op basis van het thuisgevoel en vertrouwen in de buurt kan zich een vorm van burenhulp manifesteren waarbij grenzen tussen anonimiteit en intimiteit vervagen. Dit leidt op zichzelf echter niet vanzelfsprekend tot het ontstaan van een *strong-tied* verband. Illustratief hiervoor is de volgende interviewpassage met betrekking tot een brandincident bij de naaste burenen:

R9: Met de burenen van hiernaast sta je buiten wel eens te praten, maar verder is het alleen maar goeiemorgen en goeiemiddag. Maar een jaar geleden hebben zij brand gehad en toen hebben zij hier de hele dag binnen gezeten. Ze

belden ons 's morgens om 6:00 uur uit bed. En ja, daar was de brandweer en toen konden ze niet meer in hun huis vertoeven, dus toen hebben ze eigenlijk heel de dag hier gezeten en gedoucht, want er moest van alles geregeld worden. Ze konden echt niet meer in het huis, het was een en al roetbende. Het was toevallig mijn eerste vrije dag die ik had op vrijdag en toen hebben we alles voor ze zitten regelen en zitten doen, en ja, en eigenlijk is dat weer het enige. Want toen moesten ze vier maanden uit hun huis en toen zijn ze weer teruggekomen. En eigenlijk is het weer net als altijd..... 'hallo' en 'gedag' en meer niet.

Deze respondent voelt zich thuis in de buurt, het onderling vertrouwen met de directe burens is groot en het sociaal kapitaal is vanuit het oogpunt van de profijtbenadering met succes aangewend. Er was vooraf geen sprake van frequente en intensieve contacten tussen de burens, noch van participatie in het groepsleven. Ondanks de intimiteit die tussen hen heeft plaatsgehad is er geen sprake van het ontstaan van een *strong-tied* verband. Met gebruikmaking van *The strength of weak ties* hebben betrokkenen naar aanleiding van een incident tijdelijk een effectieve brugfunctie gecreëerd waarna beide burens weer zijn overgegaan tot de orde van de dag. De eengezinswoning als woningtype lijkt wel een rol te spelen in het creëren van interactiekansen tussen burens.

In het geval van deze brand was sprake van een incidentele hulpvraag. In het geval van een structurele hulpvraag kan het nabuurschap wel degelijk resulteren in een *strong-tied* verband waarin hulpbronnen binnen de buurt worden aangesproken. Alhoewel in onderstaande interviewpassage sprake is van een relatie waarin wederkerigheid in de relatie ontbreekt, overstijgt deze de publieke familiariteit over langere termijn. Het illustreert het belang dat uitgaat van een stedenbouwkundige structuur die bewoners faciliteert in de mogelijkheid elkaar waar te nemen:

R6: Er hebben hier aan de overkant mensen gewoond, daar hadden wij ook heel goed contact mee, maar die zijn overleden. Daar ben ik ook bekend kind aan huis geweest. Vooral toen het met haar niet goed ging. Hè dat ze op de wc zat, toen zei ze: 'dat je me nou zo moet helpen.' Ik zeg: ja daar zijn we toch voor?! om mekaar te helpen. Maar ja, ze was heel erg ziek. Dus twee dagen daarna is ze overleden. In 't ziekenhuis. Die man kon het niet verwerken allemaal. Ik ging 's ochtends en 's avonds een oogdruppel regelen. En toen was hij 's middags een keer met z'n dochter weggeweest en wij dachten dat ie bij z'n dochter was gebleven, want we zagen dat het rolgordijn 's avonds niet dicht was. We zijn gewoon naar bed

gegaan en de andere ochtend was het rolgordijn nog omhoog. Ik vertrouwde het niet, dus toen heb ik z'n dochter gebeld. En zij vraagt: 'kan jij het zien?' Ik zeg: 'dan moet ik een trappie meenemen' En toen zag ik 'm dood aan tafel zitten.

Een hulpvraag leidt niet automatisch tot burenhulp. De eerdergenoemde dame die wegens een gebrek aan spontaan burenccontact wil verhuizen, krijgt haar hulpvraag in de buurt niet gehonoreerd. Interactie met omwonenden beperkte zich tot voor enkele jaren tot een incidenteel gesprek-over-de-heg in de achtertuin met direct naaste burenen. Hieraan kwam een einde doordat nieuwe burenen hun privacy afschermden met een verhoogde afscheidingen tussen de achtertuinen. Een gebrek aan diversiteit in interactiekansen leidt in het geval van deze mevrouw tot onvoldoende mogelijkheden om te voorzien in haar behoefte aan buurtcontacten. Zij is kortom onvoldoende in staat zichzelf in de buurt toegang te verschaffen tot hulpbronnen en/of informatie. Daarbij wordt door omwonenden onvoldoende actie ondernomen haar in bestaande netwerken of gemeenschappen in te sluiten. In effect heeft dit uitsluiting van deze mevrouw tot gevolg.

4.1.4 Groepsidentificatie

Het is niet altijd duidelijk welke buur welke woning bewoont, maar mensen die in de buurt thuis horen worden door respondenten wel als zodanig herkend. Als sociale norm speelt de groetcode hierin een belangrijke rol:

R9: 'Kijk, qua omgeving heb ik het in Schiebroek ook altijd wel heel erg naar mijn zin gehad. Ik vond het hier in het begin ook wel een beetje eenzaam eigenlijk. Want het is wel zo; ik ben nu toevallig deze week thuis, maar je ziet de hele dag niemand hoor. Je zit hier binnen en je ziet echt helemaal niemand, want het is uitgestorven natuurlijk. Maar wat ons opviel toen we hier pas kwamen wonen was toch wel dat iedereen zo ontzettend vriendelijk was. Iedereen zegt je gedag en zo. Vreemde mensen op straat, als ik hier naar het winkelplein loop en ik kom iemand tegen dan zal niemand je voorbijlopen zonder goedemorgen of goedemiddag te zeggen.

Buurtbewoners die persisteren in het niet (terug)groeten worden als buitenbeentjes beschouwd. Hoewel het niet-groeten als ongepast wordt gezien vormt dit geen grond tot het actief uitsluiten van buurtbewoners uit de 'groet-groep'. Het niet-groeten door

deze ‘onwilligen’ leidt bij respondenten niet tot gevoelens van wantrouwen of uitsluiting uit de groep. Sterker nog; wanneer zich in de publieke ruimte kansen voordoen ‘onwilligen’ alsnog op te nemen in de buurtgroet-groep worden deze door groeters doorgaans welwillend aangegrepen. Wanneer je hier woont is groeten de norm; waar je ook vandaan komt. Respondenten zeggen desgevraagd geen buurtgenoot te weten waarvoor zij ‘een blokje om’ zouden gaan.

De interactiekansen die in de onderzoeksbuurt bestaan worden met de groetcode op het meest basale niveau benut. Juist omdat bewoners van de onderzoeksbuurt in gepaste afstandelijkheid niet of nauwelijks bij elkaar over de vloer wensen te komen is dit van belang voor het kunnen ontstaan van sociale samenhang in de publieke ruimte. De groetcode als sociale norm brengt *potential* en *effective environment* dicht bij elkaar; men leert elkaar als buurtbewoners herkennen en dit draagt bij aan het thuisgevoel en de veiligheidsgevoelens binnen de buurt (Blokland 2008, Jacobs 2009, WRR 2005, Timmer 2006). Een rechtstreeks verband tussen het ontstaan van de groetcode en de fysieke elementen in de publieke ruimte heeft zich in dit onderzoek niet geopenbaard. Indirect speelt de stedenbouwkundige structuur hierin wel een rol. De rust in de buurt wordt door respondenten onmiskenbaar als kwaliteit van de woonomgeving benoemd, aan de andere kant wordt het gebrek aan reuring ook omschreven als ‘je ziet helemaal niemand’, ‘je hebt hier niks te zoeken’ en ‘dodelijk saai’:

R7 : maar laat ik nou eerlijk zeggen, je hebt hier niks te zoeken; je kent er niemand. Zou ik nou folders rondbrengen, of de krant, ja dan kom ik er wel. Wat je hier doet is: ik ga naar buiten, je staat.. Je ziet iemand je praat effe, je stapt in je auto en je gaat naar waar je wilt zijn.

R15: wij hebben hier eigenlijk wat betreft openbare ruimte weinig. Moet ik zeggen. Ik zie ze vaak wel eens daar in de buurt bij De Schoof. [De winkelvoorziening in het centrum van de gemeente. Toevoeging JS] Daar zie ik vaak mensen op dat bankje zitten. Maar dat is een doorgaande weg. Dan zie je tenminste nog eens wat en hier heb je eigenlijk niks. Ik heb vroeger ook in Vlaardingen gewoond. Ik ging vroeger als jongetje heel graag naar de waterkant toe. Waar zeeschepen voorbijkwamen Daar hadden ze zo allemaal bankjes, nou daar zat ik dan.

De groetcode vormt voor buurtbewoners een mechanisme om binnen het gebrekkig straatballet in hun rustige buurt ‘chocola te kunnen blijven maken’ van hun sociale

omgeving. Hiermee wordt het vertrouwen en het thuisgevoel in de buurt tot stand gebracht cq. in stand gehouden.

Een tweede belangrijke sociale norm is dat de rust in de buurt niet wordt verstoord als gevolg van structurele overlast. Enkele jaren geleden is een van de woningen verhuurd geweest aan een drugsdealer. Dit heeft in de straat voor veel overlast gezorgd. Klanten kwamen af en aan met verkeer- & parkeeroverlast in de straat als gevolg. Er werd abusievelijk door klanten bij buurtbewoners aangebeld en onder invloed verkerende personen misdroegen zich op straat. Een buurman vertelt hierover:

R9: Ja, die man die leefde meer 's nachts en overdag deed hij nooit open. En dat hebben de overburen gezien, dan liepen ze gewoon over auto's heen. In hun onderbroeken. Dat konden wij niet zien. En wij woonden hier nog maar pas.

Een ander geluid komt van een gepensioneerde overbuurvrouw; deze spreekt niet zozeer van de ervaren overlast, maar verklaart zijn drugsdealende buurman destijds juist te hebben geholpen wanneer deze weer eens bij hem aan de deur stond om iets te lenen. Dat omwonenden in het algemeen niet gecharmeerd waren van dit type *outcast* in de buurt blijkt wel uit de succesvolle brieven- en handtekeningenactie die door de directe buren van de dealer op touw is gezet. Veel buurtbewoners hebben hieraan meegewerkt, ‘zelfs mensen die het eigenlijk niet gezien hebben’ Omwonenden trokken in gezamenlijkheid op richting politie, gemeente en woningcorporatie. Een bewoner die vanuit huis zicht heeft op de entree van de betreffende doodlopende straat beleefde de buurtsolidariteit als volgt:

R8: We besloten allemaal gewoon hier buiten te gaan staan. We hebben niks gezegd en niks gedaan. En die kerel die kwam drugs halen en die zag zoveel mensen en die is niet naar binnen gegaan. En op een bepaald moment; hij ging uit zichzelf verhuizen. Dat is mooi, dat is vrede. Dat was niet van tevoren gepland met elkaar, nee, zo gaat dat niet. Gewoon, je ziet mensen voor je huis staan dan ben je benieuwd wat er aan de hand is en ga je erbij staan; misschien is er iemand ziek en kun je helpen. Dan maak je een praatje en dan; ja hoor, dit is een drugsdealer. Ik wist dat niet. Dus dat is fijn, dat je voelt dat je met elkaar sterk bent; je kunt op elkaar vertrouwen.

De woning van de drugsdealer is uiteindelijk op last van de autoriteiten ontruimd waarna de rust in de buurt is weergekeerd. Hoewel buurtbewoners als groep onderling geen frequente en intensieve contacten onderhouden blijkt het bewonersnetwerk als *weak-tied* verband wel degelijk gebaseerd op groepsidentificatie en saamhorigheidsgevoelens. De welwillende houding van een enkeling naar de *outcast* ten spijt, blijken bewoners binnen de publieke familiariteit moeiteloos in staat het buurtnetwerk op effectieve wijze te mobiliseren wanneer de veiligheid in het geding komt.

In bijna alle interviews komt de jaarlijkse buurtbarbecue aan de orde. Uitnodigingen hiervoor beperken zich niet tot de adressen binnen de onderzoeksbuurt, ook de bewoners in de omgeving hiervan ontvangen hiervoor een invitatie. Uit de interviews wordt allerm minst duidelijk welke buurtbewoners precies een uitnodiging ontvangen en wie de organisator van dit evenement precies is. Ieder vertelt hierover een eigen verhaal. Sommige respondenten menen dat de jaarlijkse buurtbarbecue niet meer bestaat. Anderen vertellen hieraan nog steeds ieder jaar deel te nemen. Er is wel overeenkomst op het punt dat over het algemeen steeds dezelfde bewoners deel uit maken van de barbecue-groep. Waar deelnemers in de loop der jaren deelnemers blijven, geldt over het algemeen dat weigeraars ook weigeraars blijven. Tijdens het barbecue-evenement ontstaan soms nieuwe buurtcontacten:

R2: ja, dat is hier achter op de parkeerplaats. Ik ken wel wat mensen in de buurt door de barbecue. Dan weet ik niet eens hun naam, maar sinds de barbecue zeg je ze wel gedag of je maakt eens een praatje. Of je zegt meer gedag van: hé hallo, ik ken je. Voorheen zei je altijd alleen goedendag, snap je?! Ik weet ook een man die komt al 12 of 20 jaar lang twee keer in de week langs bij het bedrijf waar ik werk; nou wist ik veel. Zo kom je dingen te weten van elkaar.

Wanneer onder recreëren wordt verstaan het verpozen, uitrusten, doorbrengen van vrije tijd in de openbare ruimte en het wordt onderscheiden van het buiten spelen van kinderen en het dagelijks ‘rondje met de hond’, dan recreëert deze ‘barbecuegroep’ eenmaal per jaar in de woonomgeving. Behoudens deze jaarlijkse activiteit reppen respondenten desgevraagd niet van recreatief gebruik van de openbare ruimte in de directe woonomgeving. Een bewoner vertelt dat hij regelmatig papier prikt in het

openbaar groen naast zijn hoekwoning en knoopt daardoor wel eens een praatje aan met een passant. Wandel- of fietsroutes van respondenten leiden naar doelen (ver) buiten de directe woonomgeving. De in aanbouw zijnde en daardoor continu veranderende nieuwe wijk De Volgerlanden wordt een paar maal als meest nabij fiets- of wandeldoel aangehaald. De bloemkoolwijk wordt door bewoners nauwelijks als recreatieplaats gebruikt.

§ 4.2 Ruimtelijke structuur

4.2.1 Woningplattegrond & -ligging

Kenmerkend voor de woningen is dat alle keukens aan de straatzijde liggen. Boven het aanrechtblad bevindt zich een groot raam met uitzicht op de openbare ruimte. Daarbij hebben zes respondenten zicht op de voorzijde van de woning van de overburen. Geen van hen communiceert met overburen via de keukenramen. In het kader van de voorwaarden waaronder publieke familiariteit kan bestaan is deze potentiële vorm van interactie een brug te ver; de grenzen tussen het publieke en het private domein en die tussen anonimiteit en intimiteit worden hiermee overschreden. Vanuit de keuken als belangrijke verblijfsruimte op de begane grond registeren bewoners wel bewegingen in de openbare ruimte. De meeste respondenten onderhouden via het keukenraam contact met voorbijgangers door middel van groeten. Voor bewoners van woningen die langs doorgaande looproutes liggen valt wat dat betreft meer te beleven dan voor bewoners van woningen waar alleen bestemmingsverkeer passeert. Een respondent die op langs een doorgaande route en tegenover de entree van een doodlopende straat woont, verwoordt het als volgt:

R8: Je kent mensen wel en je herkent mensen ook en dat vind ik fijn van de ligging van dit huis. We zeggen gedag als we lopen. We hebben dat natuurlijk. Omdat wij daar ook een straat hebben zie je heel veel mensen voorbij komen. \ Ja, ik sta heel vaak in de keuken, dus ik zwaai altijd en mensen zijn hier heel vriendelijk, ze zwaaien terug. En als je elkaar dan buiten tegenkomt dan maak je altijd een praatje. Dus met heel veel mensen hier en in deze straat, wat hier zo voorbij komt, heb je best wel veel contact. Deze burens hebben honden dus die gaan de hond uitlaten en ja, die zwaaien dan ook, maar zij werken allebei, dus zijn moeder die gaat ook wel eens de hond uitlaten en die woont ergens anders. En dat is zo leuk, want ja die gaat ook zwaaien en daar maak je ook een praatje mee.

Naast de locatie van de keuken is een tweede kenmerk van de bloemkool-eengezinswoningen de plaats van de bergingruimte. Deze bevindt zich vaak aan de straatzijde bij de entree van de woning. Bij de woningen van negen respondenten in dit onderzoek is dit het geval. Bij zes respondenten bevindt de berging zich in de achtertuin. Het feit dat de keuken als veel gebruikte verblijfsruimte in de eengezinswoning op de begane grond direct zicht verschaft op de publieke ruimte kan als stimulerende stedenbouwkundige voorwaarde voor de publieke familiariteit worden gekenmerkt. Ten opzichte van etagewoningen hebben deze immers het voordeel dat haar bewoners de mogelijkheid wordt geboden vanuit huis deel te nemen aan het straatballet. De ligging van de berging aan de straatzijde van de woning werpt daarentegen weer een barrière op voor het fenomeen ‘ogen op straat’ en vormt daarmee een obstakel voor de publieke familiariteit. Een respondent meldt ’s avonds huiverig te zijn om de deur open te doen omdat de berging het overzicht hindert. De thuissituatie wordt in dat opzicht vergeleken met de heel andere situatie bij zijn zomerhuisje op een vakantiepark:

R9: Daar hebben we ook veel meer sociale contacten, want daar ben je heel snel buiten. Het zijn maar kleine huisjes. En eigenlijk is de deur altijd open en dan leef je toch meer buiten. Familie, haar zus die hier in de straat woont staat er, haar broer uit Capelle a/d IJssel, onze schoondochter; we staan allemaal naast elkaar, dus dan is het bij elkaar koffiedrinken of gezellig met elkaar eten. Je hebt vanzelf contact met anderen, want als je je neus buiten de deur steekt dan zie je al andere mensen. Hier niet. Door het schuurtje aan de voorkant zie je niet echt precies wat er allemaal gebeurt nee. Nee, je ziet hier eigenlijk niks. De buurvrouw hiernaast, de buurman van hiernaast, als hij thuiskomt op zijn motor, maar voor de rest niet nee.

Een derde specifiek kenmerk van eengezinswoningen in een woonerf is de privé-parkeerplaats in de voortuin. In de stedenbouwkundige structuur van de wijk is het aantal openbare parkeerplaatsen afgestemd op het aantal privé-parkeerplaatsen. In de onderzoeksbuurt beschikken 61 van de 87 woningen over een dergelijke voorziening op eigen terrein. In samenhang met het toegenomen autobezit is het aantal parkeerplaatsen sinds de realisatie van de wijk in de jaren 80 uitgebreid. Desondanks leidt de beperkte beschikbaarheid ervan nog wel eens tot perikelen tussen

buurtbewoners. Wanneer bewoners hun auto niet in de voortuin zetten, maar op de openbare weg, ontstaat al snel een tekort aan parkeermogelijkheden. Overigens zien respondenten dit niet als een probleem dat specifiek gerelateerd is aan hun buurt; parkeerproblematiek is een in de Randstad wijdverbreid fenomeen. Evenals (de looproutes naar) de parkeerplaatsen vormen de drie afvalcontainers in de buurt potentiële, kortstondige interactielocaties:

R12: nee we zijn geen dikke vrienden, maar af en toe eens even een praatje maken als je elkaar ziet want, als je bezig bent of als je je auto aan het wassen bent, je komt elkaar tegen. Dat gaat gewoon op gevoel, of je elkaar ligt of niet. Maar verder dan dit kom ik niet hoor. En op de hoek daar weet ik iemand en daar weet ik iemand wonen en af en toe herken ik mensen aan de auto's, omdat je dan weleens je auto parkeert, neerzet, en die komt er ook uit en die loopt dan naar een bepaalde woning. Dan denk ik: oh, die hoort daar en die hoort daar. En als je wat vaker iemand tegenkomt natuurlijk, dan doe je een praatje, of niet....

R8: Ik ken wel veel gezichten, maar ik weet niet wie dat zijn. Als we wat lopen, voor, of met de auto, of ik zie een kind; zelfs bij een kind zeg ik 'hai' of zo. Maar ik ken de buurtbewoners toch niet allemaal, want er zijn toch mensen die zijn toch wel erg op zichzelf. Maar ik vind het wel heel erg leuk dat mensen eigenlijk zo makkelijk naar je toe komen om wat te zeggen. Jongere mensen die hier niet zo lang wonen. Als ik met de auto voorbijga steek ik altijd mijn hand op, dus als je dan bijvoorbeeld naar de container loopt om het vuil weg te brengen of zoiets en ze zitten buiten dan zeg je ook hallo. Vaak komt er dan toch wel iets van een praatje.

4.2.2 Geografie van de buurt

Om methodologische redenen zijn de ruimtelijke contouren van de onderzoeksbuurt voorafgaand aan dit onderzoek vastgesteld. Deze buurtgrenzen komen niet overeen met de buurt zoals respondenten haar zien. Ieder geeft hiervan een individuele weergave. Het beeld dat van de buurt bestaat varieert van de eigen woning met naaste burens tot de volledige wijk Krommeweg. Bewoners nemen daarbinnen alleen doelgericht deel aan het straatballet. De mate waarin de buurt haar bewoners voorziet in hun persoonlijke behoeften is medebepalend voor de beleving van de buurt als geografische eenheid. De doelmatigheid en ligging van publieke voorzieningen beïnvloeden daarbij de mate van het gebruik van looproutes.

R13: De luchtfoto geeft de buurtgrenzen niet goed weer, omdat uhm, nu hebben we wel een achter-uitgang, maar vroeger hadden we nooit een achter-uitgang. Dus we gingen altijd naar voren. Hier woonden vrienden van ons, hier ga je naartoe naar de winkel, goeie kennissen, hè als je dat zo gaat vergelijken, dus daarom zeg ik pak dit stuk mee. de andere kant ja, daar ga je altijd naar toe met de hond. Omdat je hier zo lang woont heb je veel kennissen, buurtbewoners die je kent. Hier waar mijn zoon woont, in diezelfde straat, wonen goede vrienden van ons.

R10: Het zijn hier allemaal heel vriendelijke en aardige mensen, ik kan niet anders zeggen. Maar daardoor hoef ik mij nog niet met ze te bemoeien natuurlijk hè. Zo ben je, of zo ben je niet. Daar houd ik niet van hè, om met je burens om te gaan en zo. Ik ben vriendelijk en ik wil wat voor ze doen; ik wil post voor ze ontvangen, maar verder hoef ik ze niet over de vloer. Als ik wegga, of ik loop naar de buurvrouw toe, dan hoef ik niet over te steken, maar voor de rest die kant uit ga ik altijd met de auto. Of ze komen me halen of iets dergelijks, dus ik kom daar nooit. Ik ken alleen mensen die mij groeten of als ze met hun hond voorbijkomen of iets dergelijks. Nee hoor, nee ik heb nooit contact gehad. Daar houd ik niet van. Ik zeg: ze krijgen allemaal een kerstkaart, een nieuwjaarskaart van me.

4.2.3 De sociale functionaliteit van publieke buurtvoorzieningen

In vervolg op paragraaf 2.3 volgt op deze plaats een nadere theoretische uitwerking van de stelling dat zowel de kwantiteit als de doelmatigheid van de publieke voorzieningen in een buurt van invloed zijn op de mate van publieke familiariteit. Als doel op zichzelf en door middel van de looproutes er naartoe dragen publieke buurtvoorzieningen in potentie bij aan het ontstaan van interactie als basisvoorwaarde voor toegang tot hulpbronnen e/o informatie (Blokland 2008, Jacobs 2009). De buurt omvat een aantal looproutes voor verschillende doelgroepen. De parkachtige openbare ruimte¹⁷ ten zuiden van de onderzoeksbuurt wordt, net als het fietstunneltje dat de buurt aan de noordzijde ontsluit, als ontmoetingsplaats gebruikt door jongeren. Verder bevinden zich zuidwaarts twee speellocaties, een basketbalveld, een vijver en een hondenuitlaatzone. Buurtvoorzieningen kunnen in sociaal opzicht tweeledig worden onderscheiden. Ten eerste in functie: als actievoorziening en als verblijfsvoorziening. De actievoorziening voorziet in een kortstondige sociale functionaliteit. Kortstondige ontmoetingen tussen gebruikers ervan bevorderen de interactiekansen. Dit kan

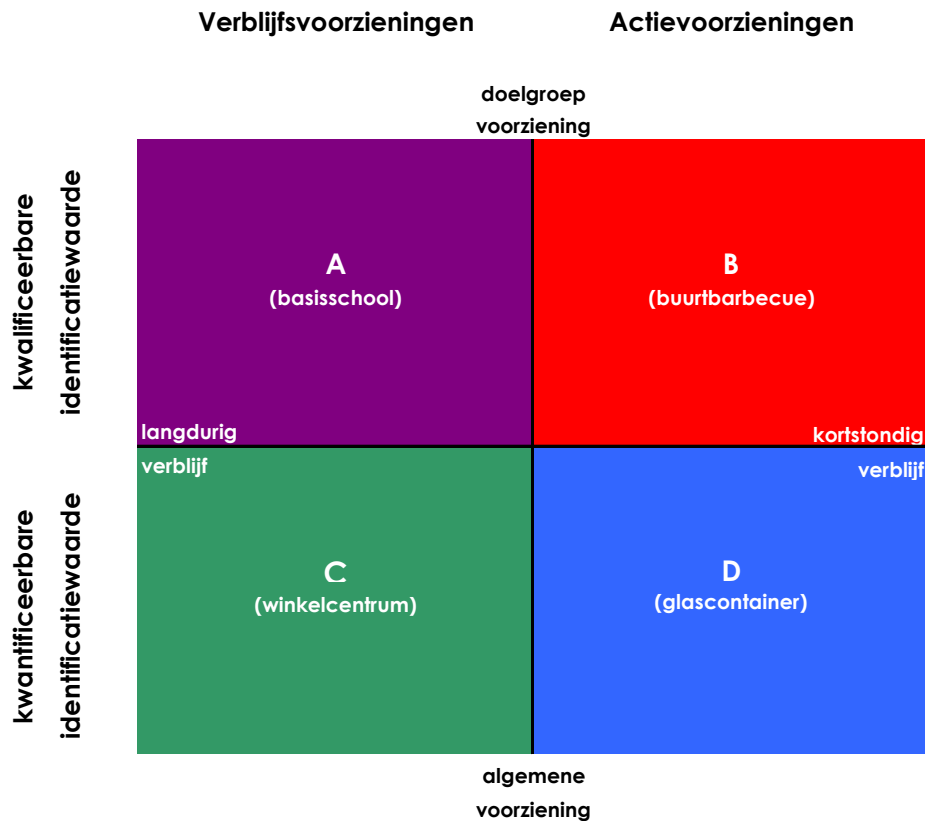
¹⁷ Enkele respondenten hebben hieraan zelf een naam gegeven zoals 'De Bergjes' en 'De Drie Cirkels'.

bijvoorbeeld een glascontainer of de jaarlijkse buurtbarbecue betreffen. De verblijfsvoorziening draagt daarentegen een meer langdurige sociale functionaliteit in zich. De gebruikers hiervan zijn langdurig in elkaars nabijheid waardoor de interactiekans wordt bevorderd. Voorbeelden hiervan zijn een basisschool en een winkelcentrum.

Een tweede onderscheid in buurtvoorzieningen kan worden gemaakt op basis van het type, namelijk dat van de doelgroepvoorziening en van de algemene voorziening. De basisschool en de buurtbarbecue zijn voorbeelden van zo'n doelgroepvoorziening; buurtbewoners met bepaalde persoonlijke kenmerken (leeftijd/adres) maken hiervan gebruik. Daar tegenover staat de algemene voorziening, welke een breed publiek ter beschikking staat, ongeacht persoonskenmerken. De glascontainer en het winkelcentrum zijn voorbeelden hiervan. Wanneer functie en gebruikerstype tegen elkaar wordt afgezet ontstaat een kwadrant waarmee vier dimensies van De Sociale Functionaliteit van de Publieke Voorzieningen inzichtelijk worden gemaakt (Model 3):

- A. de homogene verblijfsvoorziening (basisschool)
(langdurig verblijf van overeenkomstige gebruikers faciliteert interactiekansen)
- B. de homogene actievoorziening (buurtbarbecue)
(herhaalde ontmoeting van overeenkomstige gebruikers faciliteert interactiekansen)
- C. de heterogene verblijfsvoorziening (winkelcentrum)
(langdurig verblijf van heterogene gebruikers faciliteert interactiekansen)
- D. de heterogene actievoorziening (glascontainer)
(herhaalde ontmoeting van heterogene gebruikers faciliteert interactiekansen)

De Sociale functionaliteit van Publieke Voorzieningen

Model 3. De Sociale Functionaliteit van Publieke voorzieningen

Het model toont het tweeledig onderscheid in de voorwaarden waaronder publieke voorzieningen in een buurt kunnen bijdragen aan de publieke familiariteit. De kwalificeerbare identificatiewaarde geeft aan dat tussen anonieme gebruikers op grond van beoogde homogene persoonskenmerken het vertrouwen in onbekenden wordt gefaciliteerd. Op de basisschool kan dit bijvoorbeeld ouders betreffen die elkaar herkennen in de factorcombinatie van werk en ouderschap. Deelnemers aan de buurtbarbecue kunnen zich op basis van adreskenmerken met elkaar identificeren, bijvoorbeeld door middel van woonstijlkenmerken.

Hiertegenover staat de kwantificeerbare identificatiewaarde; identificatie op basis van homogene persoonskenmerken is minder opportuun omdat de voorziening juist beschikbaar staat voor het algemeen publiek. In het ontstaan van interactiekansen ligt bij dit type voorzieningen meer nadruk op het veelvuldig gebruik van het gebruik ervan, ofwel de kwantiteit van de interactiekansen op grond waarvan identificatie al dan niet kan plaatsvinden (vgl. Blokland, 2008, p.17).

Mits de publieke familiariteit gewaarborgd blijft vloeit hieruit voort dat multifunctionaliteit van buurtvoorzieningen een extra stimulans vormt voor het realiseren van interactiekansen.

Bijlage X verschaft inzicht in de publieke buurtvoorzieningen welke door respondenten zijn genoemd naar de vier typen van sociale functionaliteit: A) speelplaatsjes, basisscholen, visvijver, basketbalveld en jongerenhangplek. B) hondenuitlaatzones, vrachtwagenparkeerplaats en buurtbarbecue. C) Baxpark en winkelcentrum. D) afvalcontainers, parkeerplaatsen, groenvoorzieningen en het fietstunneltje.

§ 4.3 Veiligheid

Potential & effective environment van de bloemkoolwijk vallen samen in een veilige woonomgeving wanneer de structuur ervan bijdraagt aan het idee van bewoners dat zij hun woonomgeving kunnen beheersen. In deze paragraaf wordt de relatie onderzocht tussen de drie veiligheidcomponenten (gevoelens, ervaringen en genomen maatregelen) en de fysieke omgevingselementen.

4.3.1. Gevoelens

Respondenten waarderen de algemene veiligheid in hun woonbuurt gemiddeld met een 7,8. Hierbinnen maken zij een duidelijk onderscheid tussen hun gevoelens met betrekking tot verkeersveiligheid en gevoelens met betrekking tot de kans slachtoffer te worden van criminaliteit en/of incidenten (de affectieve component). Geen van hen herinnert zich een verkeersongeval. Toch vinden respondenten het rijgedrag in de buurt onveilig en het stratenpatroon onoverzichtelijk. Bewoners hebben geen vat op de verkeersveiligheid in hun woonomgeving. De verkeersveiligheid wordt laag beoordeeld. Enkele reacties van respondenten hierover:

R2: ja meer auto's, maar dat is natuurlijk overal. Toen wij hier kwamen wonen toen waren er ook mensen van hiernaast die hadden niet eens een auto. En in het vijfde huis hadden ze ook geen auto. Maar ja er zijn nu ook natuurlijk een heleboel mensen met twee auto's soms wel met drie. Er zijn parkeerplaatsen bijgekomen en soms staat het ook gewoon helemaal vol.

R12: voor de veiligheid geef ik toch wel een 8. Het is redelijk gewoon veilig ja. Alleen de kinderen dan af en toe met de auto's als ze er hier voor doorheen

komen scheuren. En dat doen ook de ouders die kinderen hebben hè. En dan denk ik: die kinderen hoeven hier maar effetjes uit die paadjes te schieten.... Er is in al die 20 jaar gelukkig nog nooit niks gebeurd, maar af en toe denk ik: als ze eruit komen rijden met hun fietsje..... kijk hiertegenover heb je natuurlijk dat pad hiertussen hè, dat is hier achter, daar komen ze wel eens tussenuit en dan denk ik: tja.....

R1: Nou dan zou ik hier een vijf geven voor verkeersveiligheid. Ze rijden hier ook als een gek hoor, over de Ring. Je mag je maar 30 rijden. Nou je ziet er een paar van die halve garen die met 50 of 60... En dan heb je nog een S-bocht, een onoverzichtelijke bocht en daar scheuren ze ook nog even Doorheen.

Onder invloed van allerlei sociaal-demografische en technologische ontwikkelingen is ook de manier van gebruik van de publieke ruimte aan verandering onderhevig. Zo vraagt het toegenomen autobezit om meer parkeerfaciliteiten en voldoen speellocaties in afnemende mate in een behoefte omdat er minder kinderen zijn. Het fysieke aanzien van de buurt is in de loop der tijd ook veranderd. Zo zijn er extra parkeerplaatsen gerealiseerd, is de loop van tenminste één straat aangepast, is een collectief gescheiden afvalstelsel geïnstalleerd en is een speeltoestel verwijderd. Deze veranderde omstandigheden zijn van invloed op de interactiekansen tussen bewoners en passanten. Het potentieel gedurig gebruik van speelvoorzieningen als verblijfsvoorziening voor kinderen is afgenomen en het kortstondig gebruik van parkeerplaatsen als actievoorziening is in potentie gelijk gebleven. In het licht van de publieke familiariteit hebben deze ontwikkelingen tot verminderde deelname aan het straatballet geleid. Deze beperking van de interactiekansen beïnvloedt het vertrouwen in het straatballet en daarmee gevoel vat te hebben op de woonomgeving.

Het algeheel gevoel van veiligheid wordt relatief hoog gewaardeerd. Dit gevoel is niet gebaseerd op de gedachte dat er geen criminaliteit en/of incidenten in de buurt zouden (kunnen) plaatsvinden. Zo werd door zeven respondenten de dood van een 18-jarige jongen aangehaald die in december 2007 net buiten de onderzoeksbuurt als gevolg van messteken om het leven is gekomen¹⁸. Omdat dit het resultaat bleek te zijn

¹⁸ 23.12.2007 RTV Rijnmond: In de nacht van zaterdag op zondag ontstond er op de Boskamp een ruzie tussen de betrokken jongeren. De steekpartij die daarop volgde gebeurde rond twee uur 's nachts. Buurtbewoners werden wakker van het geschreeuw en kwamen naar buiten. De ambulance was snel ter plaatse, maar het mocht niet meer baten voor Nick, die ter plekke aan zijn verwondingen bezweek. Bron geraadpleegd 22 mei 2011: <http://www.rijnmond.nl/Homepage/Nieuws?view=/News/Default/2007/december/Dode%20bij%20steekpartij%20Hendrik%20Ido%20Ambacht>

van een ruzie binnen een jongerengroep, kenschetsen geïnterviewden dit als incident. Slechts één respondent maakt daarnaast melding van een 28-jarig dodelijk slachtoffer dat in de wijk als gevolg van gewelddadigheden binnen de relatiesfeer in januari 2003 is gevallen. Vier respondenten maken melding van de drugsverslaafde dealer die zich enkele jaren geleden in een van de huurwoningen in de onderzoeksbuurt had gevestigd. Deze gebeurtenissen worden als incidenten gekenmerkt en niet als structureel verbonden aan de wijk. Ze zijn nauwelijks van invloed op de veiligheidsgevoelens van respondenten.

Met betrekking tot hun gevoelens ten aanzien van de kans het slachtoffer te worden van een vermogensdelict weet driekwart van de respondenten dat verschillende pogingen tot inbraak in woningen en/of auto's in de buurt zijn geweest. Naar verluidt zijn dit veelal georganiseerde acties van criminelen van buiten de gemeente. Bij één respondent is voor de deur in de auto ingebroken. Verder was geen van de respondenten hiervan tot nog toe zelf het slachtoffer. Informatie-uitwisseling over veiligheidskwesties gebeurt in toevallige ontmoetingen in de publieke ruimte. Het is daarbij niet uitzonderlijk dat men pas na maanden verneemt wat buurtbewoners in of om het huis is overkomen. Er is geen sprake van een geolied buurt-informatiesysteem dat aan een *strong-* of *weak-tied* verband tussen buurtbewoners kan worden gerelateerd:

R4: nou voor de buurtveiligheid geef ik wel een acht. Er is ook nooit wat gebeurd, hier niet in huis, of waarvan je denkt nou ik voel me niet meer veilig. Ja d'r is wel eens ingebroken aan de overkant. Maar dat is ook jaren geleden. Dat ben ik al bijna vergeten. Er zijn wielen onder een auto weggehaald, maar dat hoor ik dan vier maanden later en dat weet ik dan niet. Dus ja, die mensen zullen wel zeggen: 'ja, er loopt hier wel wat rond.' Tuurlijk je hoort wel eens wat, maar ik voel me wel veilig ja.

Dit betekent overigens niet dat men geen oog heeft voor de veiligheid van elkaar of elkaars bezittingen. In één geval heeft een respondent als voormalig politieman een inbreker in de tuin van de naastgelegen woning overmeesterd toen de burens op vakantie waren. Dat hierover onderling wordt gecommuniceerd wordt bevestigd in interviews met andere respondenten; zij haalden deze gebeurtenis spontaan aan.

4.3.2 Waarnemingen

Naast de groetcode als sociaal element zijn tevens fysieke elementen in de onderzoeksbuurt van invloed op de ervaringen met betrekking tot veiligheid (de cognitieve dimensie). Door één oudere bewoner wordt het ontbreken van achterpadverlichting onder de aandacht gebracht. Meerdere respondenten benoemen het fietstunneltje en De Bergjes als aandachtspunten. Beide locaties liggen net buiten de onderzoeksbuurt en hebben een positie in enkele looproutes. Jongeren gebruiken deze locaties als ontmoetingsplek. Het fietstunneltje is regelmatig beklad met graffiti. De gemeente houdt deze vorm van vandalisme in de gaten en verwijderd de graffiti regelmatig. Hoewel geen sprake is van angst of vermijding, melden respondenten in de avonduren extra alert te zijn op de hangjongeren wanneer zij zich hier lopend met de hond of fietsend begeven.

Wanneer de berging in de achtertuin tegen de achtergevel van de woning is gebouwd wordt dit als voordeel ervaren voor de veiligheid in huis. De woning is lastiger toegankelijk voor inbrekers. De berging aan de voorzijde van de woning vermindert het zicht op de openbare ruimte; dit wordt als meer onveilig beschouwd. Bij 17 woningen in de onderzoeksbuurt is de achtertuin begrensd door een brede sloot. De ligging hiervan vormt een fysieke barrière voor inbrekers. Dit bevordert het veiligheidsgevoel van de bewoners. Één respondent heeft op uitnodiging van de gemeente met een medewijkbewoner een veiligheidschouw in een geselecteerd deel van de wijk uitgevoerd. Hij vertelt: *‘Dat hebben wij toen samen zo opgeschreven. En zo doorgegeven. En met sommige dingen hebben ze wat gedaan’ (R6)*. De betrokkenheid van de gemeentelijke overheid bij veiligheidskwesties uit zich daarnaast in de genomen fysieke en daarmee zichtbare maatregelen in de buurt; zo is een verouderd speeltoestel verwijderd, wordt regelmatig graffiti in het nabijgelegen fietstunneltje verwijderd, zijn er extra parkeerplaatsen gerealiseerd en is bij wijze van snelheidbeperkende maatregel de loop van tenminste één straat aangepast. Bewoners vertrouwen op de gemeentelijke betrokkenheid bij een veilige woonomgeving. Dit vertrouwen vormt een bevorderend element voor de veiligheidsgevoelens in de buurt (Timmer 2006:5).

4.3.3 Maatregelen

Slechts twee respondenten geven aan geen veiligheidsmaatregelen aan de woning te hebben getroffen.¹⁹ Elf respondenten hebben daarnaast extra aandacht besteed aan hang- en sluitwerk. Vier respondenten hebben nog extra beveiligingsmaatregelen genomen zoals de installatie van een alarmeringssysteem en het verstevigen van kozijnen, ramen en deuren. Deze extra maatregelen houden geen verband met de onveiligheidsgevoelens als gevolg van persoonlijke ervaringen, maar zijn gebaseerd op externe factoren. Als voorbeelden worden genoemd auto- en woninginbraak bij naaste burens op het (vorig) adres of ervaringen van familieleden. Ook de toevallige omstandigheid dat men op eenvoudige of goedkope wijze beveiligingsmaterialen heeft kunnen aanschaffen heeft als beveiligingstrigger gediend. Berichtgevingen in de media spelen daarnaast een rol in de waakzaamheid die respondenten ten opzichte van criminaliteit hebben. In zes gevallen reppen respondenten over krantenartikelen en/of nieuwsbulletins op televisie waarin de laatste tijd nogal eens aandacht wordt besteed aan brutale criminaliteit op woonadressen. Zij zijn hierdoor alert op ‘vreemden in de buurt’. Één bewoner vertelt over zijn ervaring met een paar ongenode gasten:

R5: Het was van de zomer... Ik zat hier zo te slapen en ik had er al zo'n gevoel van dat er iemand voor het raam stond te kijken. Er wordt aan de voordeur gebeld. Ik ga naar de voordeur, en er staan er twee. Enfin of het nou Polen waren of ze kwamen uit Roemenië.... Zegt ie: 'muneejr' (want hij praatte niet erg best natuurlijk) 'Mogen wij even binnen komen kijken want wij willen hier een huis huren.' Ik zeg: 'nou, er is hier helemaal geen huis te huur!' En trouwens: 'je komt niet binnen ook! dat is makkelijk.' Maar ik had niet gezien dat hij in de tussentijd aan de deur had gevoeld of die open was. Enfin, dus ik zeg: 'Hé, er staan er twee! Wegwezen, opgesodemieterd, wegwezen!' Maar ik bleef staan, en toen gingen ze weg en die uit het slop, die kon niet weg. Ik had in die tijd al mijn schoenen aangetrokken. En toen liep ze weg en ik zei: 'wat moet jij daar achteraan?' En ik gaf ze een schop onder haar kont. Nou ze sprong bekant een halve meter omhoog. Ik zeg: 'opgesodemieterd!' Ze zijn ook bij anderen geweest. Stom, ik had de politie moeten bellen.

Samenvattend bestaat een verklaring voor het hoge rapportcijfer voor buurtveiligheid in het idee dat men meent ‘vat te hebben op de eigen veiligheid’ (De Vries 2005:2). Respondenten realiseren zich weliswaar dat er een gerede kans bestaat slachtoffer te worden van criminaliteit, echter, het onderhouden van de groetcode en de

¹⁹ Opmerkelijk genoeg betreft dit de twee oudste (huur)respondenten van 79 en 82 jr.

beveiligingsmaatregelen die zij zelf treffen bevorderen hun gevoel in een veilige buurt te wonen. Het vertrouwen in de betrokkenheid van de plaatselijke overheid bij de (verkeers-)veiligheid bevordert daarbij het algehele buurtveiligheidsgevoel bij bewoners (Timmer 2006). Het effect van deze maatregelen op de verkeersveiligheidsgevoelens is echter niet afdoende; deze wordt laag beoordeeld.

4.3.4 Objectieve veiligheid

Respondenten tonen zich met een 7,8 als gemiddeld rapportcijfer voor de algehele veiligheid in de onderzoeksbuurt positief. In vergelijking tot de gebiedscan van de politie is dit opmerkelijk (Bijlage IX). Krommeweg-Zuid behoort tot de twee minst veilige woonbuurten van de gemeente. In geen van de acht woonbuurten binnen de gemeentegrenzen worden zoveel woninggerelateerde diefstallen gepleegd als in de wijk waarvan de onderzoeksbuurt deel uitmaakt; ruim 40% van het totaal aantal van dit type vermogensdelicten in de gemeente vindt hier plaats. Daarnaast komt bijna de helft van de drugs- & drankgerelateerde overlastregistraties in de gemeente voort uit deze wijk en het grootste aantal zaken met betrekking tot drugs- & wapenhandel. Tot slot blijkt ook op het gebied van fraude & overige vermogensdelicten en geweld & bedreiging de wijk ondergemiddeld veilig. In aanmerking nemend dat de door respondenten genoemde ernstige geweldsdelicten dateren uit de periode voorafgaand aan deze politiescan ondersteunen deze gegevens de analyse dat het buurtinformatiesysteem geen geolied systeem betreft.

Analyse van de politiescan naar stedenbouwkundige structuur wijst uit dat de veiligheid in de wijken uit de seriematige woningbouwperiodes van de jaren 1960/1970, 1990 en 2000 hoger is dan in de vooroorlogse- en woonerfwijken. Het relatief aantal politieregistraties met betrekking tot verkeersoverlast in Krommeweg-Zuid is daarentegen met 8,7% laag. Daarnaast blijkt uit het onderzoek van Onderzoekscenrum Drechtsteden (par. 3.2.1) dat de veiligheidbeleving in het totaal van de vier wijken waartoe de onderzoeksbuurt behoort positief wordt beoordeeld. Respondenten tonen zich in de interviews weliswaar ontevreden over de verkeersveiligheid in de woonomgeving, maar dit vormt geen aanleiding om daarvan melding te maken bij de politie. Zij herinneren zich bovendien niet dat zich een verkeersongeval in de woonomgeving heeft voorgedaan. De bestaande verkeersonveiligheidsgevoelens worden kwantitatief niet onderbouwd. Dit vormt een

bevestiging voor de stelling dat deze negatieve gevoelens zijn gestoeld op het idee van bewoners dat zij geen vat hebben op de verkeersveiligheid in de woonomgeving. Bewoners ervaren nauwelijks belemmeringen zich in de publieke ruimte te begeven en waarderen de algemene veiligheid hoog. Ondanks de zichtbelemmerende bergingen in de voortuinen en het onoverzichtelijk stratenpatroon bestaat het effect dat bewoners vanuit de grondgebonden eengezinswoningen enigszins toezicht kunnen houden op de openbare ruimte. De groetcode als sociale norm, de beveiligingsmaatregelen die men zelf aan de woning treft en het vertrouwen in overheidsbetrokkenheid bij de buurtveiligheid dragen bij aan dit algeheel gevoel van veiligheid. Binnen de voorwaarden van de publieke familiariteit herkent men elkaar als buurtbewoners en is er sprake van wederkerig vertrouwen en een thuisgevoel in de buurt.

Hoofdstuk 5. Samenvatting, conclusie en discussie

De invloed van de fysieke structuur van de bloemkoolwijk op het sociaal gedrag van haar bewoners ligt in de wijze waarop deze herhaalde spontane ontmoetingen in de publieke ruimte faciliteert. In dit laatste hoofdstuk volgt op basis van beantwoording van de acht onderzoeksvragen een korte samenvatting en conclusie met betrekking tot de probleemstelling of de bloemkoolstructuur van de onderzoeksbuurt anno 2010 bijdraagt aan de sociale cohesie. In de eerste paragraaf komen de eerste zes onderzoeksvragen aan bod met betrekking tot de toegankelijkheid van het sociaal kapitaal:

1. Vormen buurtbewoners onderdeel van geen, één of meerdere *strong-tied* gemeenschappen in hun woonomgeving?
2. Zo ja, spelen de specifiek ruimtelijke kenmerken van de bloemkoolwijk een rol in het in stand houden en/of bevorderen van deze buurtgemeenschap(en)?
3. Vormen buurtbewoners onderdeel van geen, één of meerdere *weak-tied* netwerken in hun woonomgeving?
4. Zo ja, spelen de specifiek ruimtelijke kenmerken van de bloemkoolwijk een rol in het in stand houden en/of bevorderen van (het) buurtnetwerk(en)?
5. Vervullen deze *weak-tied* netwerken een brugfunctie?
6. Maken niet-buurtbewoners gebruik van de publieke ruimte in de bloemkoolwijk?

Vervolgens komt in de tweede paragraaf beantwoording van de laatste twee onderzoeksvragen aan de orde met betrekking tot de veiligheid:

7. Hoe verhoudt zich de objectieve veiligheid van de bloemkoolwijk tot haar context op gemeentelijk niveau?
8. Dragen de fysiekruimtelijke aspecten van de woonomgeving bij aan het gevoel dat bewoners de veiligheid in hun woonomgeving kunnen beheersen?

Tot slot volgt in de laatste paragraaf de conclusie en een discussiestelling.

§ 5.1 Sociaal kapitaal & fysieke structuur

Naast het bestaan van enkelvoudige familierelaties tussen bewoners komen *Strong-tied* verbanden tussen individuele bewoners in de onderzoeksbuurt voor. Er is geen sprake van het woonerf als gemeenschap op zichzelf waarin frequente en intensieve contacten tussen de leden plaatsvinden. Integendeel; volgens het inzicht van de

publieke familiariteit betracht men op het kruispunt van de assen intimiteit/anonimiteit en publieke/private ruimte gepaste afstand van elkaar; er bestaat daarbij nauwelijks behoefte tot contact ‘achter de voordeur’. Interactie tussen buurtbewoners komt tot stand in toevallige ontmoetingen tijdens het uitvoeren van doelgerichte handelingen in en rondom de woning en in het gebruik van publieke voorzieningen. Op systeemniveau bevordert de groetcode als sociale norm hierbij het vertrouwen en thuisgevoel in de buurt en de onderlinge herkenbaarheid van buurtbewoners als mogelijke hulp- of informatiebron. Dit thuisgevoel wordt mede onderstreept door de gemiddelde woonduur van respondenten van 22 jaar. In het geval van incidentele buurtgerelateerde problemen vormt deze bovendien de basis voor een mate van groepsidentificatie welke collectieve actie mogelijk maakt. Hoewel hantering van de groetcode actief is gericht op een inclusief buurtnetwerk, leidt gebrekkige deelname aan het straatballet door individuele bewoners in effect wel tot uitsluiting daarvan.

Het type eengezinswoning dat ‘ogen op straat’ faciliteert levert een bijdrage aan het ontstaan van *weak-tied* buurtrelaties. Naaste burens spreken elkaar in voorkomende gevallen aan als hulp- of informatiebron, waarmee de brugfunctie van deze relaties wordt benut.

Als gevolg van het toegenomen autobezit en de gewijzigde bevolkingssamenstelling (van kinderrijke buurt naar een buurt met thuiswonende jongeren in prévergrijzingsstadium) is de betekenis van de fysieke structuur van de publieke ruimte voor de bewoners in de loop der jaren veranderd. De doelmatigheid van de bestaande buurtvoorzieningen in de onderzoeksbuurt is onder druk komen te staan. Er is weliswaar aan deze voorzieningen gesleuteld, maar er is geen sprake van aanpassingen in de voorzieningenstructuur die verband houden met het faciliteren van spontane ontmoetingen voor veranderde gebruikers van de publieke ruimte. Vijf voorbeelden hiervan zijn 1. de werkende ouders die met het opgroeien van de kinderen het contact met de buurt zijn kwijtgeraakt. 2. Het toegenomen aantal jongeren, dat elkaar ontmoet op hangplekken waardoor omwonenden zich in hun thuisgevoel-op-straat voelen aangetast. 3. De oudere dame die is uitgesloten van het buurtnetwerk omdat zij niet deelneemt aan het straatballet. 4. Het beslag dat het toegenomen autobezit op de publieke ruimte heeft gelegd. 5. De kwaliteit die door

bewoners oorspronkelijk aan de rust in de buurt werd toegekend heeft voor een aantal van hen in de vorm van ‘stilte’ een negatieve connotatie gekregen.

De kwantiteit van de interactiekansen op basis van spontane ontmoetingen is geleidelijk aan gereduceerd. Hiermee zijn de toegangsmogelijkheden tot nieuwe hulp- en informatiebronnen afgenomen. Het is voor bewoners lastiger geworden elkaar over grotere geografische afstand als buurtbewoner te (her)kennen. Dit geldt in sterkere mate voor nieuwe bewoners. Zij moeten zich hiervoor nog een plek verwerven in bestaande sociale structuren. Het effect wordt verder versterkt door het afnemend kindertal. Kinderen vormen immers de potentiële brugfunctie in een *weak-tied* buurtnetwerk. Het belang dat bewoners hechten aan het bevorderen van de groetcode lijkt een sociaal mechanisme dat tot doel heeft het afgenomen straatballet te compenseren.

Behoudens de jaarlijkse buurtbarbecue die plaatsvindt op een openbare parkeerplaats is niet gebleken dat de publieke ruimte wordt gebruikt voor recreatie- of ontspanningsdoeleinden. Het meanderend stratenpatroon en het snippergroen, welke zo kenmerkend zijn voor de stedenbouwkundige structuur van de bloemkoolwijk, leiden op zichzelf niet tot het ontstaan van interactiekansen. Anders is dit voor doelgerichte voorzieningen welke in de handelingsbehoeften van bewoners voorzien. Op grond van hun sociale functionaliteit (Model 3, pag. 50) faciliteren de publieke voorzieningen in en rond de buurt op eigen wijze de publieke familiariteit. Voor zover deze voorzieningen looproutes binnen de onderzoeksbuurt faciliteren die voorzien in behoeften van bewoners van omliggende woonerven maken ook niet-bewoners hiervan gebruik. Voor de onderzoeksbuurt kan worden vastgesteld dat deze in noordelijke richting een strategische positie bekleedt richting het buurtwinkelcentrum als algemene voorziening en in zuidelijke richting naar de hondenuitlaatzone als doelgroepvoorziening.

Het feit dat de onderzoeksbuurt voorziet in uitsluitend grondgebonden eengezinswoningen bevordert het ontstaan van *weak-tied* buurtnetwerken. Dit woningtype is niet exclusief voorbehouden aan de stedenbouwkundige structuur van de bloemkoolwijk. Binnen alle seriematige bouwperiodes in Hendrik-Ido-Ambacht vond en vindt dit woonconcept nog steeds breed navolging²⁰.

²⁰ Zie De Vreeze 2001:7

Wat opvalt is dat het aanbod van publieke voorzieningen op basis van de veranderde demografie van de onderzoeksbuurt niet structureel is aangepast. Op grond van hun sociale functionaliteit volgens het theoretisch model in paragraaf 4.2.3. heeft de vershraling van de doelmatigheid van deze voorzieningen in de loop der jaren geleid tot vershraling van de interactiekansen tussen buurtbewoners. De monofunctionaliteit van de onderzoeksbuurt als woonbuurt is hierdoor toegenomen. Hierdoor lijkt de onderzoeksbuurt zich voor wat betreft sociale functionaliteit in een zelfde richting te ontwikkelen als de naoorlogse stempelbuurten waartegen met de bloemkoolstructuur juist werd geageerd; namelijk vervreemding van de sociale omgeving.

Optimale doelmatigheid van voorzieningen in de woonomgeving ontstaat op grond van toetsing van hun (sociale) functionaliteit aan de kenmerken van de (potentiële) gebruikers van de publieke ruimte. Dit verkennend en beschrijvend onderzoek op microniveau vormt een aansporing tot voortgaand onderzoek naar de doelmatigheid van de fysieke elementen voor de uiteenlopende bewonersgroepen op mesoniveau.

§ 5.2 Veiligheid & fysieke structuur

Geïnterviewd naar stedenbouwkundige opzet scoren de vooroorlogse wijken in de objectieve metingen van de politie Zuid-Holland-Zuid voor wat betreft veiligheid het laagst. De bloemkoolwijk Krommeweg-Zuid behoort tot de twee onveiligste woonwijken binnen de gemeente. De veiligheid in de bloemkoolwijken Krommeweg Noord & Zuid tezamen scoort lager dan de seriematige bouwstructuren die later in de tijd zijn gerealiseerd, maar, in weerwil van *the potential environment*, ook lager dan de woonwijk welke zijn oorsprong vindt in de stempelstructuur van de jaren 60/70. In het samenvallen van *Potential & effective environment* van de bloemkoolwijk met betrekking tot sociale cohesie bestaat vanuit grondgebonden woningen op de begane grond zicht op de publieke ruimte en de woningtoegang van de overburen. Omdat alle seriematige woonwijktypen binnen de gemeente op het punt van het grote aanbod van eengezinswoningen overeen komen, lijkt het gerechtvaardigd te concluderen dat de bloemkoolstructuur de objectieve veiligheid nadelig beïnvloedt. Dat de veiligheid door bewoners van de onderzoeksbuurt desondanks hoog wordt gewaardeerd is gebaseerd op het idee dat men vat heeft op de persoonlijke veiligheid. Met betrekking tot de verkeersveiligheid bestaat een tegengesteld beeld. De objectieve verkeersveiligheid van de buurt is in vergelijking tot de overige woonwijken binnen de gemeente en ten opzichte van de Drechtsteden-gemeenten hoog, maar bewoners

waarderen deze daarentegen laag. Het gevoel geen vat te hebben op het autoverkeer in het voor de bloemkoolwijk zo kenmerkend maar onoverzichtelijk stratenpatroon lijkt aan deze onveiligheidsgevoelens ten grondslag te liggen.

Samenvattend voelen bewoners zich vandaag de dag geborgen in de onderzoeksbuurt. Het gevoel van veiligheid is daarbij niet gebaseerd op een homogeen of heterogeen gepercipieerde bevolkingssamenstelling, noch in het antwoord op de vraag of in de woonomgeving hun contacten tot ontplooiing kunnen komen, of op de voorwaarde dat in de woonomgeving kan worden gerecreëerd. In een woonomgeving waarin de doelmatigheid van de publieke buurtvoorzieningen is afgenomen speelt de groetcode een rol in het in stand houden van de publieke familiariteit. Hiermee stellen buurtbewoners zichzelf in staat elkaar als zodanig te (her)kennen, zodat het wederzijds vertrouwen kan ontstaan om tot collectieve actie te kunnen komen wanneer de persoonlijke veiligheid in het gedrang dreigt te komen.

§ 5.3 Conclusie en discussie

Het simpele feit dat men dicht bij elkaar woont en het verschil in sociaal economische status van bewoners niet al te groot is (Nauta, 1973:6), vormt onvoldoende voorwaarde voor interactie tussen buurtbewoners. Op grond van het belang van herhaalde ontmoetingen ter bevordering van het vertrouwen en thuisgevoel in een buurt heeft dankzij dit onderzoek inzicht kunnen ontstaan in de sociale functionaliteit van de publieke voorzieningen. Op grond van hun kwalificeerbare identificatiewaarde bieden homogene actie- en verblijfsvoorzieningen veelvuldige gebruikers ervan interactiekansen op basis van hun homogene kenmerken. Daarnaast bieden heterogene actie- en verblijfsvoorzieningen de veelvuldige gebruikers ervan interactiekansen op basis van de intrinsieke waarde van de activiteit op zichzelf. Het model van de sociale functionaliteit van de publieke voorzieningen kent tevens beperkingen. De opvatting dat het menselijk gedrag wordt bepaald door de fysieke omgeving is immers eenvoudig als fysisch determinisme te kenmerken. Het model geeft bovendien geen antwoord op de vraag op welke wijze de optimale mix van voorzieningen in een buurt tot stand kan worden gebracht zodat de sociale cohesie wordt bevordert.

Ten behoeve van het creëren van buurtgemeenschappen en buurtnetwerken dienen bewoners tenminste open te staan voor het aangaan van nieuwe sociale contacten. Aan deze voorwaarde liggen ondermeer psychosociale factoren ten grondslag welke in dit onderzoek niet aan bod zijn gekomen. Teneinde een optimale waarde van de publieke

voorzieningen als stedenbouwkundige voorwaarde voor sociale cohesie te kunnen realiseren dienen alle sociale doelgroepen in de woonomgeving ook als zodanig te worden gekend. De optimale waarde bestaat voor iedere woonomgeving dan ook uit de som van die specifieke elementen die al haar bewoners(groepen) verleiden zich op straat te begeven.

De invloed van de fysieke structuur van een buurt op de sociale cohesie is daarmee voor een belangrijk deel gelegen in de doelmatigheid van de publieke buurtvoorzieningen voor haar bewoners. Met name op dit punt blijkt in de onderzoeksbuurt vandaag de dag het nodige af te dingen. De doelmatigheid van voorzieningen als speelplaatsjes en basisscholen is als gevolg van de prévergrijzing en het toegenomen contingent jongeren in de buurt immers afgenomen en voor deze bewoners zijn nauwelijks doelmatige voorzieningen in de plaats getreden. De brugfunctie van kinderen als *weak-ties* tussen de verschillende bewoners(groepen) (Jansen 1978:131), is met deze demografische ontwikkelingen bovendien afgenomen. Het verschaald straatballet versterkt de monofunctionaliteit van de buurt en volgens Jacobs' inzichten moet een gebrek aan functiediversiteit als een van de oorzaken van de verloederings worden geïnterpreteerd (Jacobs 2009:21). De probleemstelling van dit onderzoek ***Draagt de stedenbouwkundige structuur van de bloemkoolwijk bij aan sociale cohesie?*** is op basis van dit onderzoek niet simpel met ja of nee te beantwoorden. Of bewoners als *weak-tie* brugfuncties creëren of deelnemen in *strong-tied* sociale verbanden ligt buiten de invloedssfeer van de stedenbouwkundige structuur. De bijdrage van de fysieke structuur aan sociale cohesie ligt in de mogelijkheden *weak-ties* te faciliteren en/of te bevorderen op basis van de sociale (multi)functionaliteit van de buurtvoorzieningen. Uit dit verkennend onderzoek blijkt dat de onderzoeksbuurt als geografische eenheid niet als gemeenschap kan worden gekenmerkt, maar dat wel degelijk sprake is van sociale buurtstructuren. Daarnaast moet worden vastgesteld dat, voor zover *potential* en *effective environment* in de beginjaren misschien samenvielen, de bijdrage van dit stedenbouwkundig concept aan de sociale cohesie is afgenomen. Het gevaar dreigt dat als gevolg van de afnemende interactiekansen de gebruikers van de publieke ruimte in afnemende mate in staat worden gesteld 'chocola te maken' van de sociale omgeving waardoor de *weak-tied*-samenhang en de veiligheid in de buurt onder druk komen te staan.

De optimale bijdrage van de fysieke structuur aan sociale cohesie

ligt in de koppeling van bestaande sociale buurtstructuren aan een optimale mix van publieke buurtvoorzieningen op grond van de vier sociale functionaliteiten. Hiermee worden gebruikers van de openbare ruimte immers in staat gesteld binnen de publieke familiariteit deel te nemen aan een meer multifunctioneel en intensief straatballet. Dit leidt tot de fundamentele vraag of de vergaande overheidsbemoeienis in het bestemmen van de private ruimte ten behoeve van de sociale cohesie effectief is. Tot nog toe kenmerkt deze bemoeienis zich in de gedachte van het goeddeels monofunctioneel bestemmen van buurten als homogeen woon-, werk- en/of recreatiegebied. Om meer interactiekansen te creëren ter bevordering een sociaal kapitaalmarkt in de buurt is het belangrijk dit uitgangspunt los te laten. Het bestemmings- & vestigingsbeleid in een gemeente moet hiertoe in breder perspectief worden getrokken dan tot nog toe het geval is. Initiatieven van bewoners, instellingen en commerciële organisaties bij het ontplooiën van activiteiten in een buurt moeten juist worden gefaciliteerd. Gebruikers(groepen) krijgen zo meer het gevoel vat te hebben op maatschappelijke gebeurtenissen en dit bevordert de veiligheid en het thuisgevoel in de buurt.

Literatuuroverzicht

Atzema, O.A.L.C. (1991) Stad uit, stad in. Residentiële suburbanisatie in Nederland in de jaren zeventig en tachtig. Elinkwijk b.v., Utrecht

Blokland, T. (2008) Ontmoeten doet er toe. Een essay. Vestia, Rotterdam.

CBS (2007) Meten van koopkrachtontwikkeling. CBS, Voorburg.

Website benaderd 24 november 2010

<http://www.cbs.nl/NR/rdonlyres/49E41117-2B9D-4DC5-81D6-BF94CABDCD9B/0/2007metenvankoopkrachtontwikkelingart.pdf>

CBS (2010) CBS in uw buurt <http://www.cbsinuwbuurt.nl>

website benaderd 24 november 2010

Durkheim, E. (1984) The Division of Labor in Society. The Free Press, New York

Gans, H.J. (1993) People, plans & policies. Essays on Poverty, Racism, and Other National Urban Problems. Columbia University Press, New York

Gemeentearchief Rotterdam (2010) website benaderd d.d.17 maart 2010.

http://www.gemeentearchief.rotterdam.nl/content2/mambots/content/multithumb/images/b.800.600.0.0..stories.content.Groenjaar.Pendrecht_luchtfoto.JPG

Gemerden, E. van en H. Staats (2006) Ontwerp en sociale veiligheid.

Eindrapportage. Onderzoek uitgevoerd in opdracht van het ministerie van VROM, Leiden

Granovetter, M.S. (1973) The Strength of Weak Ties. *The American Journal of Sociology*, Vol. 78, No. 6. (May, 1973), pp. 1360-1380. The University of Chicago Press

Groenman, Sj, (1959) ons deel in de ruimte. beschouwingen over vraagstukken in het grensgebied van sociologie sociale opbouw en planologie. Van Gorcum & comp. N.V., Assen

Hart, J. de (2002) Zekere banden. Sociale cohesie, leefbaarheid en veiligheid. SCP, Den Haag

Jacobs, J. (2009 (1961/1993)) Dood en leven van grote Amerikaanse steden. Oorspronkelijk verschenen onder de titel *The Death and Life of Great American Cities* in 1961. Deze vertaling is gebaseerd op de editie van Modern Library uit 1993. Uitgeverij SUN, Amsterdam

Jansen, G.H. (1978) de straat een portret, Dick Coutinho, Muiderberg

Kleinhans, R.J. (2005) Sociale implicaties van herstructurering en herhuisvesting. IOS Press, Amsterdam

Kleinhans, R.J., H. Priemus & G. Engbersen (2007) Understanding Social Capital in Recently Restructured Urban Neighbourhoods: Two Case Studies in Rotterdam, Urban Studies, vol. 44, Nos. 5/6

Komter, A.E., J. Burgers en G. Engbersen (2000) het cement van de samenleving. Een verkennende studie naar solidariteit en cohesie. Amsterdam University Press, Amsterdam

Lofvers, W., N. Jutten en I. Niho (2009) Lay-out 08. Studie Woonerven. Focus op kwaliteiten. Stimuleringsfonds voor Architectuur, Rotterdam

Nauta, A.P.N. (1973) Contact en controle tussen burens. Academisch proefschrift Universiteit van Amsterdam.

Onderzoekcentrum Drechtsteden, B.J.M. Van der Aa en J.M.A. Schalk (2009) Verhuisonderzoek Drechtsteden 2007 en 2008, Impuls Publiciteit, Alblasterdam. Downloads 24 juni 2010

http://www.onderzoekcentrumrechtsteden.nl/dds/up/ZaqyjdIC_def_Verhuisonderzoek.pdf

Tabellenboek (2009A):

http://www.onderzoekcentrumrechtsteden.nl/dds/up/ZyxqjwdIoC_Verhuisonderzoek_tabellenboek.pdf

Onderzoekcentrum Drechtsteden, S.A.W. van Oostrom - van der Meijden en B.J.M van der Aa (2009B) Leefbaarheid & Veiligheid Drechtsteden 2009, Impuls Publiciteit Alblasterdam. Download 24 juni 2010

http://www.onderzoekcentrumrechtsteden.nl/dds/up/ZocacrdIaD_Def_Leefbaarheid_en_Veiligheid_2009- Drechtsteden.pdf

Politie Zuid-Holland-Zuid, afdeling communicatie (2010) Intranet politie ZHZ. Gebiedscan per resultaatgebied 2008 t/m 1^e helft 2010

Rhiant, woningcorporatie Hendrik-Ido-Ambacht (2010) Jaarverslag 2009 download 24 juni 2010 <http://www.rhiant.nl/nieuws.php?id=187>

Schnabel, P., R. Bijl, J. de Hart (2008) Betrekkelijke betrokkenheid. Studies in sociale cohesie. Sociaal Cultureel Planbureau, Den Haag

Sociaal en Cultureel Planbureau, Wetenschappelijk Onderzoek en Documentatiecentrum , Centraal Bureau voor de Statistiek (2005) Jaarrapport Integratie Bijlage A, Den Haag

Steeg, T. van der, M. Ubink, J. Winsemius en H. van Wijk (2006) Bloemkoolwijken, woningvoorraad en bevolkingsdynamiek in laat-naoorlogse wijken (publicatie uit het SEV-programma: keer de verloedering) Bureau Middelkoop, ruimtelijk onderzoek & advies, Rotterdam

Timmer, J. (2006) Burger, buurt en bondgenoten. Praktijkonderzoek naar veiligheidspacten en sociale samenhang in de leefomgeving. Christelijke hogeschool Windesheim, Zwolle

Tönnies, F. (2005) 'Community and Society' in The urban sociology reader, door J. Lin en C. Mele. Routledge, New York

Visser, A. en M. Ubink, (2009) Passen en meten in de bloemkoolwijk. De volgende uitdaging voor verstedelijking. RO Magazine september 2009 Reed Business bv, Amsterdam

Visser, A. en M. Ubink, (2008) Bloemkoolwijken moeten regelmatig naar de tandarts. SEV, Rotterdam. http://www.sev.nl/nieuws/nieuws.asp?code_nws=1422
Website benaderd d.d. 17 maart 2010.

Vos, R. (2002) Gezond wonen in gezonde wijken. Tussen souterrain en dakterras: Wonen als motor voor maatschappelijke kansen. Ministerie van VROM, Den Haag

Vreeze, N. de (2001) 6,5 miljoen woningen. 100 jaar woningwet en wooncultuur in nederland. Uitgeverij 010, Rotterdam

Vries, M.S. de (2005) De beleving van veiligheid, een onderzoek naar de aard en context van de veiligheidsbeleving van burgers, IPIT-rapportenreeks nr. 10, Universiteit Twente, Enschede

Vrom, ministerie van (2010) <http://www.vrom.nl/pagina.html?id=10869> website benaderd 16 maart 2010.

Wagenaar, C., N. Mens, J. Singelenberg, A. Visser en S. Sparenberg (2008) De toekomst van de bloemkoolwijken. SEV, Rotterdam

WRR rapport, (2005) Vertrouwen in de buurt. Amsterdam University Press, Den Haag/Amsterdam

Bijlagen

Bijlage I

Luchtfoto Hendrik-Ido-Ambacht & wijk Krommeweg

Bron: Google Earth

Bijlage II

Demografie wijk Krommeweg-Zuid

Bron: CBS-Statline (2010)

Bijlage III

Kerngegevens wijk, gemeente, regio Drechtsteden, Nederland

Bron: Onderzoekscentrum Drechtsteden (2009, 2009B) Rhiant (2010)

Bijlage IV

Huurwoningen Krommeweg Zuid

Bron: Woningcorporatie Rhiant

Bijlage V

Plattegrond onderzoeksbuurt

Bron: Google Earth

Bijlage VI

Plattegrond publieke buurtvoorzieningen

Bijlage VII

Interviewchecklist Wonen in Plan Krommeweg

Bijlage VIII

Kaart wijkindeling Hendrik-Ido-Ambacht

Bron: Gemeente Hendrik-Ido-Ambacht

Bijlage IX

Incidenten & misdrijventabel per wijk Hendrik-Ido-Ambacht

Bron: Politie Zuid-Holland-Zuid (2010)

Bijlage X

Plattegrond publieke buurtvoorzieningen naar sociale functionaliteit.

BIJLAGE I

Luchtfoto Gemeente Hendrik-Ido-Ambacht met omkadering Wijk Krommeweg-Zuid (Bron: Google Earth maart 2011)

BIJLAGE II

CBS buurtgegevens

Gemeente Hendrik-Ido-Ambacht

Buurt

1-jul-10

	Krommeweg		Krommeweg	De Sandeling	Dorp	Kruiswiel	Oostendam	Sophiapolder	Buitengebied
	Zuid	Noord							
Bevolking (2009)									
Aantal inwoners	3.880	2.930	1.460	4.910	3.170	2.940	4.820	1.450	
Aantal mannen	1.990	1.410	730	2.380	1.450	1.410	2.450	720	
Aantal vrouwen	1.890	1.510	740	2.530	1.710	1.530	2.380	740	
Geboorte (2007)	50	25	15	70	20	40	110	15	
Sterfte (2007)	10	25	10	30	50	15	10	5	
Niet-westerse allochtonen		5%	4%	4%	5%	4%	6%	8%	7%
Bevolkingsdichtheid personen p.km ²	8.802	7.952	5.587	4.908	6.702	5.141	4.333	1.301	
Leeftijd (2009)									
0 tot 15	19%	18%	21%	22%	18%	17%	28%	21%	
15 tot 25	15%	14%	11%	11%	12%	11%	9%	12%	
25 tot 45	27%	21%	29%	26%	18%	27%	40%	38%	
45 tot 65	33%	31%	26%	26%	26%	24%	19%	19%	
65 en ouder	6%	16%	13%	15%	27%	21%	4%	10%	
Samenstelling huishoudens (2009)									
Eenpersoonshuishoudens	18%	25%	20%	23%	28%	32%	15%	19%	
Huishoudens zonder kinderen	31%	31%	35%	33%	36%	35%	29%	41%	
Huishoudens met kinderen	51%	44%	45%	44%	36%	33%	57%	39%	
Aantal huishoudens	1.450	1.140	550	1.890	1.250	1.310	1.680	590	
Gemiddelde grootte	2,7 pers.	2,6 pers.	2,6 pers.	2,6 pers.	2,5 pers.	2,2 pers.	2,9 pers.	2,5 pers.	
Arbeid									
Werkzame personen van 15-64 jr (2005)	x %	x %	x %	x %	x %	x %	x %	x %	
Bijstandsuitkeringen per 1000 hh (2007)	14	5	0	13	17	19	13	0	
Inkomen (2007)									
Gemiddeld per ink.ontvanger	€ 19.200	€ 19.600	€ 22.700	€ 20.200	€ 19.000	€ 18.100	€ 21.300	€ 23.200	
Lage inkomens	35%	39%	34%	37%	41%	39%	28%	28%	
Hoge inkomens	27%	26%	29%	24%	24%	21%	29%	33%	
Wonen									
Gemiddelde woningwaarde WOZ (2007)	€ 191.000	€ 205.000	€ 258.000	€ 212.000	€ 197.000	€ 193.000	€ 290.000	€ 334.000	
Aantal woningen (2008)	1.460	1.160	535	1.920	1.270	1.355	1.460	275	
Huur / Koop (2005)	x % / x %	x % / x %	x % / x %	x % / x %	x % / x %	x % / x %	x % / x %	x % / x %	
Motorvoertuigen (2008)									
Aantal personenauto's	1.690	1.210	730	2.100	1.205	1.295	1.700	330	
Aantal bedrijfsmotorvoertuigen	90	35	70	125	65	95	90	45	
Aantal motortweewielers	100	70	35	130	60	80	115	25	
Aantal personenauto's per huishouden	1,2	1,1	1,3	1,1	0,9	1,0	1,2	1,2	
Personenauto's per km ²	3.836	3.286	2.799	2.094	2.549	2.267	1.529	296	

CBS buurtgegevens

Gemeente Hendrik-Ido-Ambacht

Buurt

Antoniapolder Ambachtszond Noordoevers Sandelingen-Ambacht

Bevolking (2009)

Aantal inwoners	100	60	60	110
Aantal mannen	50	30	30	50
Aantal vrouwen	50	30	30	60
Geboorte (2007)	5	0	0	0
Sterfte (2007)	0	0	0	0

Niet-westerse allochtonen

	0%	0%	0%	0%
--	----	----	----	----

Bevolkingsdichtheid personen p.km2

	84	65	57	49
--	----	----	----	----

Leeftijd (2009)

0 tot 15	21%	18%	15%	20%
15 tot 25	12%	13%	15%	12%
25 tot 45	33%	18%	29%	13%
45 tot 65	22%	31%	29%	34%
65 en ouder	11%	20%	12%	21%

Samenstelling huishoudens (2009)

Eenpersoonshuishoudens	24%	22%	27%	15%
Huishoudens zonder kinderen	24%	43%	35%	42%
Huishoudens met kinderen	51%	35%	38%	42%
Aantal huishoudens	40	20	30	40
Gemiddelde grootte	2,6 pers.	2,7 pers.	2,3 pers.	2,7 pers.

Arbeid

Werkzame personen van 15-64 jr (2005)

	x %	x %	x %	x %
--	-----	-----	-----	-----

Bijstandsuitkeringen per 1000 hh (2007)

	x	x	x	x
--	---	---	---	---

Inkomen (2007)

Gemiddeld per ink.ontvanger

	€ x	€ x	€ x	€ x
--	-----	-----	-----	-----

Lage inkomens

	x %	x %	x %	x %
--	-----	-----	-----	-----

Hoge inkomens

	x %	x %	x %	x %
--	-----	-----	-----	-----

Wonen

Gemiddelde woningwaarde WOZ (2007)

	€ x	€ x	€ x	€ x
--	-----	-----	-----	-----

Aantal woningen (2008)

	40	30	20	45
--	----	----	----	----

Huur / Koop (2005)

	x % / x %	x % / x %	x % / x %	x % / x %
--	-----------	-----------	-----------	-----------

Motorvoertuigen (2008)

	250	35	25	75
--	-----	----	----	----

Aantal personenauto's

	330	20	10	15
--	-----	----	----	----

Aantal bedrijfsmotorvoertuigen

	5	0	5	60
--	---	---	---	----

Aantal motortweewielers

	x	x	x	x
--	---	---	---	---

Aantal personenauto's per huishouden

	x	x	x	x
--	---	---	---	---

Personenauto's per km2

	x	x	x	x
--	---	---	---	---

Bron: CBS 2010

<http://www.cbsinwbuurt.nl/#pagelocation=index>

<http://statline.cbs.nl/statweb/>

BIJLAGE III

Kerngegevens Wijk Krommeweg - Zuid

Bron: CBS in uw buurt <http://www.cbsinuw buurt.nl> - Gemeente Op Maat Hendrik-Ido-Ambacht
& Woonmonitor Drechtsteden 2009 (cijfers per 1.1.2009)

Item	Wijk			Regio		
	Peiljaar	Krommeweg Zuid	H.I.Ambacht	Drechtsteden*	Provincie ZH	Nederland
Landoppervlakte in ha	2008	44	1075		2815	
Woningdichtheid (aantal woningen per km ²)	2008	3318	890	114.236	547	209
Bevolkingsdichtheid (aantal inwoners per km ²)	2008	8909	2311		1230	486
Aantal inwoners	2008	3.930	24.850	262.951		16.485.790
Totaal aantal huishoudens	2008	1.450	9.470	110.215		7.312.580
Huishoudens met kinderen	2008	51%	45%			35%*
Huishoudens zonder kinderen	2008	32%	32%			30%*
Eenpersoons huishoudens	2008	17%	22%	21%		36%*
Allochtonen Westers	2008	8%	6%		9%	9%
Allochtonen Niet Westers	2008	5%	5%	12%	17%	11%
Gem. Besteedbaar jaarinkomen p. inkomensontvanger		19.200	20.000		19.200	18.600
Gemiddelde woningwaarde	2007	191.000	239.000			217.000
Relatief geregistreerde criminaliteit (per 1000 inwoners)	2007		39		54	74
Relatief bezit personenauto's (per 1000 inwoners)	2008	430	430		408	451
Bezit personenauto's	2008	1.690	10.690		1.411.515	7.391.903

* Peiljaar 2009

Bijlage IV

Bezit huurwoningen Woningcorporatie Rhiant in wijk Krommeweg te Hendrik-Ido-Ambacht per 12 april 2010

Bron: Rhiant, technische dienst dd 23 juni 2010.

Cpxnr.	VHE type*	Straatnaam	huisnummers	Aantal VHE	Tot. aant. VHE cpx	Bouwjr	Aant. mut. t/m 3ekw'09	Mutatiegraad** t/m 3ekw'09	Mutatiegraad** 2008
KROMMEWEG ZUID									
301	1	Ring	68 t/m 82	8		1977			
	1	Stenen Bogerd	2 & 4	2					
	1	Stenen Bogerd	8 t/m 34	14					
	1	Stenen Bogerd	38 t/m 44	4	28		1	3,50%	3,50%
302	1	Strobenen Bogerd	37 t/m 97	31		1978			
	1	Klerkskensland	1 t/m 23	12					
	1	Klerkskensland	18 t/m 24	4					
	1	Stenen Bogerd	61 t/m 71	6	53		1	2,00%	9,50%
303	1	Breedeweer	6,8,10,20,24,36	6		1979			
	1	Breedeweer	37,41,43,53,55	5					
	1	Ring	198,202,204,206,208	5					
	1	Ring	201,205,207,215,221	5	21		x	x	
304	1	Roestuin	69 t/m 91	12		1980			
	1	Langengriend	56 t/m 62	4					
	1	Ring	216 t/m 248	17					
	1	Hoekkamp	20 t/m 30	6					
	1	Molenhoef	2 t/m 32	16					
	1	Molenhoef	46 t/m 62	9					
	1	Steenplaats	7 t/m 15	5	69		8	11,50%	4,50%
305	1	Boskamp	101 t/m 117	9		1982			
	1	Boskamp	100 t/m 120	11					
	1	Ring	384 t/m 418	18					
	1	Silverkamp	43 t/m 93	26	64		2	3,00%	8,00%
306	3	Pruylenborg	25 t/m 113	45	45	1982	5	11,00%	18,00% incl. HAT eenheden
307	1	De Panneboeter	40 t/m 70	16		1982			
	3	De Panneboeter	72 t/m 78	4					
	1	De Panneboeter	80 t/m 104	13					
	1	De Brouwer	2 t/m 16	8					
	1	Olykamp	1 t/m 27	14					
	1	Olykamp	2 t/m 32	16					
	1	Boskamp	1 t/m 11	6	77		7	9,00%	8,00%

VERKOCHT per 1 mei 2007

ONDERZOEKSBUURT
8,00% ONDERZOEKSBUURT

m.u.v. De Panneboeter 72 t/m 78 (4 HATeenheden***
is cpx per medio juni 2010 te koop
aangeboden aan zittende huurders (koopgarant)

Cpxnr.	VHE type*	Straatnaam	huisnummers	Aantal VHE	Tot. aant. VHE cpx	Bouwjr	Aant. mut. t/m 3ekw'09	Mutatiegraad** t/m 3ekw'09	Mutatiegraad** 2008
KROMMEWEG NOORD									
308	1	Van Goyenlaan	45 t/m 52	8	8	1986	0	0,00%	0,00%
309	3	Avelingen	91 t/m 159	35		1990			
	3	Coba Ritsemastraat	2 t/m 32	16					
	3	Rie Cramerpad	1 t/m 17	17	68		5	7,50%	7,50%
310	1	Coba Ritsemastraat	34 t/m 54	11		1992			
	1	Judith Leijsterstraat	2 t/m 12	6					
	1	J. van Goyenlaan	39 t/m 44	6	23		1	4,50%	0,00%
311	2	Avelingen	7 t/m 89	42		1993			
	2	Charley Tooropstraat	18 t/m 23	6	48		3	6,50%	8,50%
380	B	Avelingen	1 t/m 5a	4		1993			
	B	Coba Ritsemastraat	33 & 37	3	7				
380	1	Onderdijk		126	1	1950	0	0,00%	0,00%

Mutatiegraad Rhiant over het totaal bezit in 2008: 18% in 2009: 13,1%

Bron: jaarverslag Rhiant 2009

* VHE = verhuurbare eenheid. type 1 = eengezinswoning, type 2 = ouderenhuisvesting, type 3 = gestapelde bouw, type B = bedrijfsruimte

** Mutatiegraad = aantal verhuuringen / aantal verhuureenheden

*** HAT eenheid = Huisvesting Alleenstaanden en Tweepersoonshuishoudens, gebouwd onder de HAT-subsidieregeling voor woningcorporaties. Hiermee zijn in Nederland in totaal 77.000 woningen gerealiseerd. In 1995 werd de regeling definitief stopgezet.
bron: KEI kenniscentrum http://www.kei-centrum.nl/view.cfm?page_id=6110

BIJLAGE V

Plattegrond onderzoeksbuurt

(Luchtfoto: Google Earth, maart 2011)

12 woningblokken omvatten 87 woningen:

- 40 huurwoningen (geel)
- 47 koopwoningen (wit)

De cijfers in de plattegrond corresponderen met het aantal woningen per woningblok

BIJLAGE VI

Diverse publieke voorzieningen in en rond de onderzoeksbuurt (Luchtfoto: Google Earth, maart 2011)

Wijk Krommeweg-Zuid - Gele omkadering
Onderzoeksbuurt - Roze omkadering

Bijlage VII De Woonerfenis van een Bloemkoolwijk

Interview

Wonen in plan Krommeweg

- Voorstellen
- Verzoek toestemming opnemen gesprek (anonieme verwerking)
- alle informatie wordt anoniem verwerkt
- datum / tijdstip interview

Respondent

1. Naam respondent (Hoofd- of medebewoner): _____
2. M / V _____
3. leeftijd: _____ jaar
4. huishoudensamenstelling: M / V / ____ Kinderen, lftd _____
Huisdieren _____
5. opleidingsniveau: ☐ ≤ VMBO
☐ HAVO/VWO/MBO
☐ HBO/WO
6. beroep : _____
7. werkplek: _____ (binnen of buiten gemeente)
8. achtergrond: _____ (afkomstig uit: Gemeente, Regio, NL, Buitenland)
9. evt partner respondent
10. M / V _____
11. leeftijd: _____ jaar
12. opleidingsniveau: ☐ ≤ VMBO
☐ HAVO/VWO/MBO
☐ HBO/WO
13. beroep: _____
14. werkplek: _____ (binnen of buiten gemeente)
15. achtergrond: _____ (afkomstig uit Gemeente, Regio, NL, Buitenland)
16. Koopwoning / huurwoning
17. Woonachtig sinds: _____
18. Kenmerken vorig adres: _____ (woningtype/wijktype)
19. Lidmaatschappen hoofdbewoner/medebewoners: _____
(buurt-, wijk-, gemeente-, of regiogerelateerd?)

Vragen

A. Woonmotief

20. Waarom koos u ervoor hier te gaan wonen?
21. Welke verwachtingen zijn bewaarheid & welke niet ?
(Hoe & waarom?)
22. Wat is tegen gevallen?
23. Wat is het verschil tussen deze buurt en de buurt waar u vandaan komt?

B. Ruimtelijke structuur van de woonbuurt

24. Waar liggen de buurtgrenzen ? (aangeven op plattegrond 1 buurt/wijk)
25. Wat zijn voor u de kenmerken van deze buurt? (ruimtelijk & sociaal)
26. Wat zijn de voordelen van wonen in deze buurt?
27. Wat zijn de nadelen van wonen in deze buurt?
28. Maakt u (e/o huisgenoten) gebruik van de ruimtelijke faciliteiten?
Zo ja, op welke wijze? (groen/grijs/straatmeubilair)

C. Individuele bewoners

- 29. Wonen er familieleden in deze buurt?
- 30. Wonen er collega's in deze buurt?
- 31. Spelen huisgenoten een rol in het burenccontact?
Zo ja, op welke wijze?
- 32. Hoe kwam u zelf met burenen in contact?
- 33. Zijn hierin typen contacten te onderscheiden?
Zo ja, welke? (bij wie brengt u een kerstkaart?)
- 34. Van welke woningen in de buurt kent u de bewoners niet? (aangeven plattegrond **2**)
Is daar een reden voor?
- 35. Mijdt u contact met (bepaalde) buurtbewoners?
Zo ja, waarom & op welke wijze?

D. Groepsidentificatie

- 36. Wat verwacht u van nieuwe burenen?
- 37. Worden er wel eens buurtactiviteiten georganiseerd?
Zo ja, welke? Deelnemers? Frequentie?
- 38. Doet/deed u daaraan mee?
- 39. Weet u wie de insiders en/of outsiders in de buurt zijn?
Waarom?

E. Veiligheidsbelevingscontext

- 40. Hoe omschrijft u het begrip veiligheid?
4 Factoren: omgeving, sociaal demografisch, maatschappelijk, individueel
- 41. Wijst u onveilige plekken aan op de plattegrond **1 e/o 2**
Waarom onveilig en voor wie?
- 42. Is veiligheid wel eens onderwerp van gesprek?
Zo ja, met wie? (binnen huishouden/buurtbewoners/buiten buurt)
Waarom?

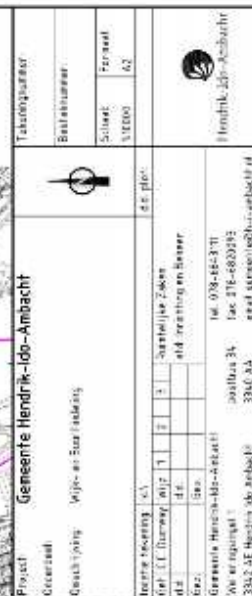
F. Veiligheidsbelevingsdimensies

- 43. Op een schaal van 1 tot 10, geeft u een cijfer voor de buurtveiligheid.
Waarom dit cijfer?
- 44. Bent u of uw huisgenoten wel eens slachtoffer geweest van criminaliteit of overlast in uw woonomgeving?
Zo ja, wat is er gebeurd?
- 45. Kent u iemand in uw woonomgeving die in deze buurt slachtoffer van criminaliteit of overlast is geweest?
Zo ja, wat is er gebeurd?
- 46. Neemt u veiligheidsmaatregelen voor uzelf e/o uw huisgenoten?
zo ja, welke?

Samenvatting A t/m F

- 47. Hoe lang bent u van plan hier te blijven wonen? / verhuiswens?
Waarom?
- 48. Wilt u nog ergens op terugkomen/ heeft u nog vragen?

Gemeentelijke wijkindeling (Bron: Gemeente Hendrik-Ido-Ambacht)

BIJLAGE IX

Incidenten en misdrijventabel woonbuurten Hendrik-Ido-Ambacht (01.01.2008 - 01.07.2010)

Bron: Gebiedscan per resultaatgebied H/AM - Politie Zuid-Holland-Zuid dd 13 december 2010

JS/11.03.2011

Woonbuurt (CBS & politie)	Bouwperiode (Historisch Genootschap)	Aantal inwoners (CBS 2009)	registratietype*										ratio totaal
			A	B	C	D	E	F	G	H	I	J	
Sophiapolder	jaren 2000	4.820 18,9%	35 6,3% 0,3	184 14,2% 0,8	93 15,7% 0,8	91 13,9% 0,7	3 8,1% 0,4	214 15,8% 0,8	161 25,0% 1,3	133 9,3% 0,5	7 12,7% 0,7	0 0,0% 0,0	aantal registraties percentage registraties registratieratio** idem idem idem idem idem idem idem
Buitengebied	jaren 2000	1.450 5,7%	20 3,6% 0,6	34 2,6% 0,5	34 5,7% 1,0	17 2,6% 0,5	0 0,0% 0,0	25 1,9% 0,3	21 3,3% 0,6	47 3,3% 0,6	2 3,6% 0,6	3 15,8% 2,8	0,8
De Sandeling	jaren 90	1.460 5,7%	20 3,6% 0,6	26 2,0% 0,4	22 3,7% 0,7	19 2,9% 0,5	1 2,7% 0,5	46 3,4% 0,6	16 2,5% 0,4	44 3,1% 0,5	5 9,1% 1,6	2 10,5% 1,8	0,8
Krommeweg-noord	jaren 80/90	2.930 11,5%	56 10,1% 0,9	167 12,9% 1,1	71 12,0% 1,0	91 13,9% 1,2	4 10,8% 0,9	252 18,7% 1,6	79 12,2% 1,1	188 13,1% 1,1	1 1,8% 0,2	0 0,0% 0,0	idem
Krommeweg-zuid	jaren 70/80	3.880 15,2%	225 40,4% 2,7	193 14,9% 1,0	123 20,8% 1,4	107 16,3% 1,1	18 48,6% 3,2	92 6,8% 0,4	56 8,7% 0,6	162 11,3% 0,7	16 29,1% 1,9	0 0,0% 0,0	idem
Kruiswiel	jaren 60/70	3.170 12,4%	49 8,8% 0,7	78 6,0% 0,5	46 7,8% 0,6	49 7,5% 0,6	1 2,7% 0,2	169 12,5% 1,0	58 9,0% 0,7	91 6,4% 0,5	7 12,7% 1,0	1 5,3% 0,4	idem
Dorp	voorrologs t/m jaren 60	4.910 19,2%	58 10,4% 0,5	310 23,9% 1,2	102 17,2% 0,9	157 23,9% 1,2	5 13,5% 0,7	328 24,3% 1,3	124 19,2% 1,0	524 36,6% 1,9	8 14,5% 0,8	7 36,8% 1,9	idem
Oostendam	voorrologs t/m jaren 50 (herstructurering 2000)	2.940 11,5%	94 16,9% 1,5	305 23,5% 2,0	101 17,1% 1,5	126 19,2% 1,7	5 13,5% 1,2	225 16,7% 1,4	130 20,2% 1,8	243 17,0% 1,5	9 16,4% 1,4	6 31,6% 2,7	idem
totaal		25.560 100,0%	557 100,0% 8,4%	1297 100,0% 19,5%	592 100,0% 8,9%	657 100,0% 9,9%	37 100,0% 0,6%	1351 100,0% 20,3%	645 100,0% 9,7%	1432 100,0% 21,6%	55 100,0% 0,8%	19 100,0% 0,3%	tot.aantal registraties 6642 100,0% 100,0%

***Verklaring registratietype**

- A** Diefstal/inbraak woningen
- B** Diefstal/inbraak voertuigen & zakkenrollerij
- C** Geweld & bedreiging
- D** Fraude & overige vermogensdelicten
- E** Drugs/drankoverlast
- F** Vandalisme
- G** Verkeersoverlast
- H** Burengerucht (relatieproblemen) & overlast
- I** Drugs- & Wapenhandel
- J** Aantasting openbare orde

**** registratieratio: aantal registraties in relatie tot het aantal buurtbewoners.**

$$\frac{\text{aantal registraties p. type}}{\text{totaal aantal registraties}} \times \frac{\text{totaal aantal inwoners}}{\text{aantal inwoners buurt}} \rightarrow \text{registratieratio}$$

waarde 1:

waarde >1:

waarde <1:

gemiddeld aantal registraties

relatief hoog aantal registraties

relatief laag aantal registraties

Bijlage X

Diverse publieke buurtvoorzieningen naar sociale functionaliteit

A. Paars = homogene verblijfsvoorziening
speelplaatsje, basisscholen, sportpark, visvijver, basketbalveld, jongeren-hangplek

B. Rood = homogene actievoorziening
hondenutlaatzones, vrachtwagenparkeerplaats, buurtbarbecue)

C. Groen = heterogene verblijfsvoorziening
Bospark, winkelcentrum

D. Donkerblauw = heterogene actievoorziening
openbare parkeervoorziening

D. Lichtblauw = heterogene actievoorziening
afvalcontainers, groenvoorziening, fietstunnelhijl

Geel = wijk Krommeweg-Zuid

Rose = onderzoeksbuurt